

สัมพันธภาพ (ที่ไม่เคยเปิดเผย) ระหว่างฟาสซิสต์อิตาลีกับรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามในมิติของสื่อสิ่งพิมพ์¹

ปจรรย์ ทาชาดี *

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประเทศไทย

The Intimate Relationship between Fascist Italy and the Government of Phibunsongkhram in Printed Media

Pajaree Tachart *

Faculty of Arts, Chulalongkorn University, Thailand

Article Info

Research Article

Article History:

Received 3 August 2020

Revised 20 September 2020

Accepted 25 September 2020

คำสำคัญ

ฟาสซิสต์อิตาลี

จอมพล ป. พิบูลสงคราม

ความสัมพันธ์ทางการทูต

โฆษณาชวนเชื่อ

สื่อสิ่งพิมพ์

* Corresponding author

E-mail address:

Pajaree.T@chula.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ศึกษาสัมพันธภาพที่ไม่เคยเปิดเผยมาก่อนระหว่างรัฐบาลฟาสซิสต์อิตาลีของเบนิโต มุสโสลินี กับรัฐบาลไทยหลังการปฏิวัติสยามปี พ.ศ. 2475 ในช่วงที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี สมัยแรก (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2481 ถึง พ.ศ. 2487) จนถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง โดยเน้นประเด็นการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร และอุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐบาลฟาสซิสต์อิตาลี ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ที่ส่งตรงมายังประเทศไทยอย่างเรียบง่าย เช่น ใบปิดโฆษณา จุลสาร และหนังสือ ผู้วิจัยอ้างอิงข้อมูลจากจดหมายโต้ตอบทางการทูตระหว่างอัครราชทูตอิตาลีประจำประเทศไทยกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และกระทรวงวัฒนธรรมประชานิยม รวมทั้งคณะกรรมการที่รับผิดชอบงานด้านเผยแพร่สื่อโฆษณาชวนเชื่อของประเทศอิตาลีเป็นหลัก ซึ่งนับเป็นเอกสารปฐมภูมิชิ้นสำคัญในการทำงาน การศึกษาวิจัยนี้เป็นการค้นหাজิ๊กซอว์ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาดังกล่าวที่สูญหายไป และนำกลับมาร้อยเรียงต่อกัน เพื่อให้เห็นภาพความสัมพันธ์ทางการทูตและการเมืองอันแน่นแฟ้นของทั้งสองประเทศ รวมถึงกลยุทธ์ที่รัฐบาลฟาสซิสต์ใช้สื่อสิ่งพิมพ์เป็นเครื่องมือในการโฆษณาชวนเชื่อเกี่ยวกับอำนาจอันยิ่งใหญ่ของระบอบการปกครองนี้ในต่างแดน ตลอดจนการที่รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นักคิด นักเขียน และปัญญาชนคนสำคัญในแวดวงการเมืองไทย ซึ่งส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลจากฟาสซิสต์ในขณะนั้น ได้แสดงให้เห็นถึงความนิยมในตัวตนของมุสโสลินี ระบอบฟาสซิสต์อิตาลี แนวคิดชาตินิยม และรัฐนิยมผ่านการสร้างสรรค์ผลงานประเภทต่างๆ

¹ บทความวิจัยนี้ใช้เอกสารปฐมภูมิบางส่วนที่ได้จากโครงการเดินทางค้นคว้าและเก็บข้อมูลสำหรับงานวิจัยในหัวข้อ “ภาพยนตร์อิตาลีเลียน: สื่อทางวัฒนธรรม” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากฝ่ายวิจัย และเงินทุนสาขาวิชาภาษาอิตาลี ปี พ.ศ. 2552 คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Keywords:

Fascist Italy
 Phibunsongkhram
 diplomatic relations
 propaganda
 printed media

Abstract

This research explores the intimate relationship between the Italian Fascist Government of Benito Mussolini and Phibunsongkhram's Thai Government after he became Prime Minister (his first tenure 1938–1944) until the end of the Second World War, focusing on the unspoken process of interaction and the distribution of propaganda through printed media such as posters, booklets, and books sent from Fascist Italy to Thailand. The researcher used primary sources, particularly the diplomatic correspondences between the Italian Ambassadors to Thailand and the Ministers of Foreign Affairs and Popular Culture, including the General Directorate for the Fascist Propaganda, as raw evidence to analyze and interpret the past. I see this research as a search for jigsaw puzzle pieces that can be used to fill in and interlock historical blanks. Such research can confirm the strong diplomatic ties between Italy and Thailand in the past and be used to explore current ties to Fascist propaganda strategies overseas. Furthermore, the argument not only highlights the historical development of Italian Fascism in Thailand, but also studies the possibility of inspiration resulting from Fascist propaganda, and how much the Thai government's leader and intellectuals were influenced by the Fascist regime of Benito Mussolini.

1. ที่มาและความสำคัญ

ในช่วงทศวรรษที่สามของคริสต์ศตวรรษที่ 20 ท่ามกลางภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ และปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองในหลายประเทศทั่วโลก รัฐบาลเผด็จการฟาสซิสต์อิตาลีของนายกรัฐมนตรีเบนิโต มุสโสลินี (Benito Mussolini) ซึ่งสถาปนาขึ้นเป็นครั้งแรกตั้งแต่ปลายเดือนตุลาคม ปี พ.ศ. 2465 ยังคงเดินหน้าสร้างความยิ่งใหญ่ และแผ่ขยายอิทธิพลของลัทธิฟาสซิสต์ (Il Fascismo) พร้อมกับถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองที่มุ่งเน้นแนวคิดชาตินิยม รัฐนิยม และทหารนิยมไปยังทวีปต่างๆ ทั่วโลก ผู้นำของบางประเทศในยุโรปที่เลื่อมใสในหลักการฟาสซิสต์และตัวตนของมุสโสลินี ต่างหันมาใช้นโยบายเดียวกันนี้ในการปกครองบ้านเมืองแทนรูปแบบเดิม โดยมีรายละเอียดแตกต่างกันไปตามองค์ประกอบของแต่ละพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นนาซีเยอรมันที่นำโดยอดอล์ฟ ฮิตเลอร์ รัฐสเปนของอากิโอมพลฟรันซิสโก ฟรังโก สาธารณรัฐโปรตุเกสที่สอง “อีซตาโด โนวู” ที่มีซาลาซาร์เป็นนายกรัฐมนตรี หรือกลุ่มอำนาจนิยมในอิตาลีและโรมาเนีย

สำหรับการขยายบทบาทของฟาสซิสต์ในเอเชีย นอกจากญี่ปุ่น ซึ่งเป็นประเทศแรกที่มีแนวคิดฟาสซิสต์ ปรากฏเป็นรูปเป็นร่างชัดเจนในสมัยรัฐบาลของพลเอกอิเดกิ โตโจ แล้วประเทศไทยก็เป็นอีกหนึ่งประเทศที่แสดงท่าทีสนับสนุนระบอบฟาสซิสต์อย่างจริงจัง ภายหลังการปฏิวัติสยามของ “คณะราษฎร” เพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขในปีพ.ศ. 2475 โดยเฉพาะช่วงที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม หนึ่งในสมาชิกของคณะราษฎร ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีสมัยแรก (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2481 ถึง พ.ศ. 2487) (Reynolds, 2004, pp. 104-105)

ถึงแม้ว่านักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่หลายคน มักอธิบายถึงภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะที่เป็นผู้นำเผด็จการทหารชาตินิยมของไทยว่าได้รับอิทธิพลแนวคิดแบบฟาสซิสต์มาอย่างชัดเจน² แต่เป็นที่น่าสังเกตว่ายังไม่มียานวิจัยชิ้นใดในวงวิชาการของไทยที่ระบุถึงความสัมพันธ์ทางตรงระหว่างรัฐบาลไทยกับ “ฟาสซิสต์อิตาลี” ในช่วงก่อนและระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองโดยละเอียดมาก่อน ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว รัฐบาลเผด็จการ

² ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์ อธิบายแต่เพียงว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ให้เหตุผลเรื่องความเสมอภาคของประชาชนอย่างที่เราควรจะเป็นตามหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย แต่ในทางปฏิบัติวิธีการบริหารบ้านเมืองของเขานั้น กลับเป็นการลอกเลียนแบบระบบฟาสซิสต์ อ้างถึงใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์. (2542). *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ*. เชียงใหม่: โรงพิมพ์ตรีสินธุ์, หน้า 436. เช่นเดียวกับที่สุราชัย ยัมประเสริฐ อธิบายไว้ว่ารัฐบาลหลวงพิบูลสงครามมีแนวโน้มจะรับความคิดแบบอำนาจเด็ดขาดตามอิตาลี เยอรมัน ญี่ปุ่น เพื่อจะสร้างชาติภายใต้ผู้นำที่เข้มแข็งเช่นกัน อ้างถึงใน สุราชัย ยัมประเสริฐ. (2551). *สายธารประวัติศาสตร์ประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: พี.เพรส, น. 43.

ฟาสซิสต์ของมูสโสลินีกับรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีความสัมพันธ์ทางการทูตและการเมืองอันแน่นแฟ้นตลอดช่วงเวลาดังกล่าว โดยรัฐบาลอิตาลีให้ความสำคัญต่อการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร และอุดมการณ์ทางการเมืองของลัทธิฟาสซิสต์ในประเทศไทยมาอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม อาจเป็นไปได้ว่าอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการท้าวักย ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของฝ่ายไทยสูญหาย หรือถูกทำลายไปเกือบหมดแล้ว และผู้วิจัยจำเป็นต้องเข้าใจภาษาอิตาเลียนเพื่อเข้าถึงแหล่งข้อมูลชั้นต้นและรองของฝ่ายอิตาลี แต่ไม่ว่าจะด้วยสาเหตุใด การขาดข้อเท็จจริงและข้อมูลแวดล้อมที่สำคัญเช่นนี้ ย่อมทำให้เกิด “ช่องว่าง” ในประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ ซึ่งเกี่ยวพันกับช่วงเวลาสำคัญของประวัติศาสตร์อิตาลีเป็นอย่างยิ่ง

บทความวิจัยนี้ศึกษาสัมพันธ์ภาพที่ “ไม่เคยเปิดเผย” ระหว่างรัฐบาลฟาสซิสต์อิตาลีของเบนิโต มูสโสลินี กับรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในสมัยแรก โดยเน้นกลยุทธ์การใช้สื่อสิ่งพิมพ์ที่รัฐบาลฟาสซิสต์ส่งตรงมาให้จากอิตาลี เช่น ใบปิดโฆษณา จุลสาร และหนังสือ เพื่อเป็นเครื่องมือในการโฆษณาชวนเชื่อเกี่ยวกับอำนาจอันยิ่งใหญ่ของระบอบการปกครองนี้ในประเทศไทย ผู้วิจัยศึกษาโดยอ้างอิงข้อมูลจากเอกสารต้นฉบับของฝ่ายอิตาลีเป็นหลัก กล่าวคือจดหมายโต้ตอบทางการทูตระหว่างสถานอัครราชทูตอิตาลีประจำประเทศไทย (Legazione d'Italia a Bangkok) กับกระทรวงการต่างประเทศ (Ministero degli Affari Esteri) และกระทรวงวัฒนธรรมประชานิยม (Ministero per la Stampa e la Propaganda หรือ Ministero della Cultura Popolare) รวมทั้งคณะกรรมการที่รับผิดชอบงานด้านการเผยแพร่สื่อโฆษณาชวนเชื่อ (Direzione Generale per i servizi della propaganda) และคณะกรรมการที่รับผิดชอบงานด้านการเผยแพร่สิ่งพิมพ์อิตาเลียน (Direzione Generale per la stampa italiana) ของประเทศอิตาลี ซึ่งนับเป็นเอกสารปฐมภูมิชิ้นสำคัญในการทำงาน นอกจากนี้ ผู้วิจัยใช้เอกสารทางราชการของสำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวงการต่างประเทศของไทย และสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงโรม ประกอบกับเอกสารทุติยภูมิและสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่สามารถสืบค้นได้ด้วย

การศึกษานี้จึงเป็นการค้นหาจิ๊กซอว์ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่สูญหายไปภายใต้สถานการณ์ที่สับสนและคลุมเครือของทั้งสองประเทศ และนำกลับมาร้อยเรียงต่อกันใหม่เพื่อให้เห็นภาพความสัมพันธ์ทางการทูตและการเมืองอันแนบแน่นของทั้งสองประเทศในมิติที่ยังไม่เคยนำเสนอในวงวิชาการไทย ในทางกลับกันยังเป็นการสะท้อนให้เห็นกระแสนับรับอุดมการณ์ชาตินิยม รัฐนิยม และทหารนิยมของ “รัฐบาลประชาธิปไตยของไทย” ที่บางส่วนได้รับอิทธิพลโดยตรงจากรัฐบาลฟาสซิสต์อิตาลี ผ่านผลงานสิ่งพิมพ์ประเภทต่างๆ ของนักคิดนักเขียน และปัญญาชนคนสำคัญ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความนิยมในตัวตนของมูสโสลินีและระบอบฟาสซิสต์อิตาลีอย่างชัดเจน

2. แบบแผนของการวิจัย

การศึกษานี้ใช้วิธีวิทยาทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญที่นำไปสู่การอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลฟาสซิสต์อิตาลีกับรัฐบาลไทยสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วงก่อนและระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง โดยมุ่งวิเคราะห์กลยุทธ์การใช้สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น ใบปิดโฆษณา จุลสาร และหนังสือ เป็นเครื่องมือในการโฆษณาชวนเชื่อทางการเมืองของรัฐบาลฟาสซิสต์ในประเทศไทย รวมถึงแนวทางการสานสัมพันธ์ทางการทูตของรัฐบาลฟาสซิสต์อิตาลีกับรัฐบาลไทยในช่วงที่ประเทศไทยกำลังโอนเอียงจะไปเป็นสมาชิกของฝ่ายอักษะ ซึ่งมีอิตาลีเป็นหนึ่งในแกนนำหลัก ร่วมกับเยอรมนีและญี่ปุ่น นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังถึงทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารมวลชน ได้แก่ ทฤษฎีเข็มฉีดยา (Hypodermic Needle Theory) หรือทฤษฎีกระสุนปืน (Magic Bullet Theory) รวมทั้งแนวคิดกระบวนการสื่อสารของฮาโรลด์ ดี. ลาสเวลล์ (Harold D. Lasswell) เพื่อเป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์การเมืองของอิตาลีและไทย

ในยุคทองของระบอบเผด็จการฟาสซิสต์อิตาลี การเมืองมีความเกี่ยวข้องกับการสื่อสารมากยิ่งขึ้น เพราะรัฐบาลไม่ได้ใช้แค่มาตรการเชิงกร้าวเพื่อกำจัดพวกต่อต้านฟาสซิสต์เพียงเท่านั้น หากแต่ยังใช้สื่อโฆษณาชวนเชื่อในการนำเสนอภาพความยิ่งใหญ่ของระบอบการปกครองนี้ เพื่อขยายอำนาจและรักษาไว้ซึ่งความนิยมของมวลชนที่มีต่อรัฐบาลฟาสซิสต์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ การโฆษณาชวนเชื่อซึ่งจัดเป็นการสื่อสารรูปแบบหนึ่ง จึงเป็นขั้นตอนที่รัฐบาลให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก (อนันต์ธนา อังกินันท์ และเกื้อกุล คุปรัตน์, 2530, น. 71-81)

มีหลายทฤษฎีทางการสื่อสารที่สามารถอธิบายถึงระดับการสื่อสารของรัฐบาลได้ หนึ่งในนั้น คือ ทฤษฎีเข็มฉีดยา หรือทฤษฎีกระสุนปืน ซึ่งเชื่อว่าผู้ส่งสารมีอิทธิพลทางการสื่อสารเหนือผู้รับสารอย่างไม่มีอาจปฏิเสธได้ เนื้อหาของสารจะพุ่งเข้าหาผู้รับสารทุกกลุ่ม และสามารถก่อให้เกิดผลลัพธ์อย่างฉับพลันและตรงเป้าตามที่ผู้ส่งสารต้องการ โดยเปรียบพลังอันมหาศาลของการสื่อสารในลักษณะนี้กับการที่แพทย์ฉีดยาเข้าสู่ร่างกายคนไข้ หรือการยิงกระสุนปืนที่ทะลุทะลวงเป้าหมายนั่นเอง ผู้วิจัยอ้างถึงทฤษฎีดังกล่าวไม่ใช่เพื่อพิสูจน์ให้เห็นว่าทฤษฎีเข็มฉีดยา ถูกนำมาใช้เพื่อการโฆษณาชวนเชื่อทางการเมืองอย่างแพร่หลายในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองเพียงมุมเดียว โดยเฉพาะในประเทศที่ปกครองด้วยระบอบเผด็จการ เช่น ฟาสซิสต์อิตาลี นาซีเยอรมัน คอมมิวนิสต์ในสหภาพโซเวียต หรือแม้กระทั่งรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในทางกลับกัน ผู้วิจัยต้องการนำเสนอว่าผลจากการโฆษณาชวนเชื่อในครั้งนั้นได้กลายเป็นต้นกำเนิดของทฤษฎีนี้ด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าทฤษฎีเข็มฉีดยาจะไม่ได้รับการยอมรับมากนักในการใช้วิเคราะห์บทบาทของผู้รับสาร เนื่องจากอาจจะทำให้ภาพลักษณ์ของผู้รับสารดูอ่อนด้อยต่อการโฆษณาชวนเชื่อมากเกินไป แต่เมื่อนำเอาแนวคิดของลาสเวลล์ที่ว่าด้วยแบบจำลองกระบวนการสื่อสารมาพิจารณาร่วมด้วยแล้ว กล่าวคือ ใครพูดอะไร/ด้วย

วัตถุประสงค์อะไร โดยใช้วิธีการและช่องทางใด ส่งไปยังใคร/ในสถานการณ์อะไร และได้ผลอย่างไรในปัจจุบันและอนาคต จะทำให้สามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์ การโฆษณาชวนเชื่อทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยจึงนำเอาทฤษฎีและแนวคิดที่กล่าวถึงข้างต้นมาประยุกต์เข้ากับประเด็นการเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร และอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างเจียบเจียนของระบอบฟาสซิสต์ในประเทศไทย ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ที่ส่งมาจากอิตาลี โดยตรง เพื่อแสดงให้เห็นถึงการสื่อสารทางการเมืองและการเมืองของรัฐบาลฟาสซิสต์ในระดับนานาชาติ และการตอบรับสารจากฟาสซิสต์อิตาลีของรัฐบาลไทยในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการเมืองโลก

3. ข้อมูลและวิธีการวิจัย

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษานี้ใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methodology) ซึ่งต้องอาศัยการศึกษาผ่านเอกสารปฐมภูมิ (Primary sources) ประเภทจดหมายเหตุต้นฉบับของฝ่ายอิตาลีเป็นหลัก ได้แก่ หนังสือและจดหมายโต้ตอบทางการทูต ระหว่างหัวหน้าคณะผู้แทนทางการทูตอิตาลีที่พำนักอยู่ในประเทศไทย (หรืออัครราชทูตอิตาลีประจำประเทศไทยในสมัยนั้น) กับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และกระทรวงวัฒนธรรมประชานิยม รวมทั้งคณะกรรมการที่รับผิดชอบงานด้านการเผยแพร่สื่อโฆษณาชวนเชื่อ และด้านการเผยแพร่สิ่งพิมพ์อิตาลี นอกจากนี้ การวิจัยยังต้องใช้เอกสารทางราชการของสำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวงการต่างประเทศของไทย และสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงโรม ประกอบกับเอกสารทุติยภูมิ (Secondary sources) และสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่สามารถสืบค้นได้ อย่างไรก็ตาม การเข้าถึงแหล่งข้อมูลขั้นต้นและชั้นรอง ทั้งในประเทศอิตาลีและประเทศไทย มีข้อจำกัดและอุปสรรคหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นเอกสารที่เป็นความลับทางราชการจำนวนหนึ่งถูกทำลายไปแล้ว หรือลิขสิทธิ์เกี่ยวกับการอนุญาตใช้งานเอกสารจดหมายเหตุและสื่อสิ่งพิมพ์

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากผู้วิจัยรวบรวมเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ ที่เกี่ยวข้องกับการติดต่อทางการทูตของรัฐบาลฟาสซิสต์อิตาลีกับรัฐบาลไทยระหว่างปี พ.ศ. 2481 ถึง พ.ศ. 2487 รวมทั้งข้อมูลของสื่อสิ่งพิมพ์อิตาลีและไทยที่ผลิตขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง ตลอดจนบทพรรณนาวรรณกรรม แนวคิด และทฤษฎี เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองและการโฆษณาชวนเชื่อเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยคัดแยกประเด็นที่พบจากแหล่งข้อมูลเหล่านี้ และสร้างฐานข้อมูลขึ้นอย่างเป็นระบบ โดยแบ่งตามลักษณะของข้อมูล เนื้อหาสาระสำคัญ และหน่วยงานที่ติดต่อกัน จากนั้นผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุปและปัจจัยที่นำไปสู่ข้อสรุปดังกล่าว

4. ผลการวิจัย

ประเทศอิตาลีและประเทศไทยดำรงความสัมพันธ์ฉันมิตรมาเป็นระยะเวลายาวนาน นับตั้งแต่ร่วมลงนามในสนธิสัญญามิตรภาพ การพาณิชย์ และการเดินเรือ ระหว่างอิตาลีและสยาม (ประเทศไทย) เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2411 ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการของสองประเทศ (หนึ่งฤดี โลหผล, 2553, น. 12) สัมพันธภาพอันแน่นแฟ้นนี้ยังคงดำเนินต่อไปอย่างมั่นคง แม้อาจจะดูไม่เอิกเกริกมากนัก ในช่วงที่ความสัมพันธ์ทางการทูตต้องเดินทางคู่ขนานไปพร้อมกับการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองครั้งสำคัญของประเทศไทยช่วงกลางปี พ.ศ. 2475 จนกระทั่งเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่สอง

ภายหลังการปฏิวัติสยามในปีนั้น รัฐบาลไทยกลับเพิ่มความนิยมในรัฐบาลฟาสซิสต์ และตัวตนของเบนิโต มุสโสลินี มากยิ่งขึ้น ตัวอย่างหนึ่งที่ได้ชี้ชัดคือเมื่อครั้งที่สมัชชาขององค์การสันนิบาตชาติได้มีมติว่าบาตรอิตาลี หลังจากที่ยอิตาลีส่งกองทัพบกอิตาลีหรือ เอริโอเปีย ในปี พ.ศ. 2478 หลวงพิบูลสงคราม ซึ่งขณะนั้นเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมของรัฐบาลนายกรัฐมนตรีพระยาพหลพลพยุหเสนา (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2476 ถึง พ.ศ. 2481) ได้แสดงท่าทีสนับสนุนอิตาลีอย่างออกหน้า โดยยืนยันที่จะคงความสัมพันธ์ด้านการทหารกับรัฐบาลฟาสซิสต์ไว้เช่นเดิม และเสนอให้พระยาศรีเสนา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทย หลีกเลี่ยงการคว่ำบาตรอิตาลีและพยายามรักษามิตรภาพของสองประเทศไว้ ตามที่อัครราชทูตอิตาลีผู้มีอำนาจเต็มประจำเมืองสยาม เคานต์ วิตตอริโอ เนกรี (Il Ministro Plenipotenziario e Inviato Straordinario Conte Vittorio Negri) โน้มน้าวให้รัฐบาลไทยมาตลอดช่วงระยะเวลาดังกล่าว³ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในท้ายที่สุดสถานการณ์จะไม่เป็นไปตามข้อเสนอของฝ่ายที่สนับสนุนฟาสซิสต์ และยังเกิดการขัดข้องกันเองขึ้นภายในรัฐบาลไทยระหว่างหลวงพิบูลสงครามกับหลวงประดิษฐมนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ซึ่งเป็นผู้ที่เห็นพ้องกับมติของฝ่ายองค์การสันนิบาตชาติ⁴ แต่เหตุการณ์นี้ก็เผยให้เห็นถึงสัมพันธภาพอันแนบแน่นของหลวงพิบูลสงครามกับรัฐบาลของมุสโสลินีซึ่งมีมาตั้งแต่ตอนที่เขายังไม่ได้เป็นนายกรัฐมนตรี ดังนั้นจึงไม่น่าประหลาดใจ หากจะพบว่าประตู่ทางการทูต

³ จดหมายลับจากกระทรวงกลาโหมถึงกระทรวงการต่างประเทศเพื่อลอบบีไม่ให้รัฐบาลไทยร่วมคว่ำบาตรอิตาลี ตามมติขององค์การสันนิบาตชาติในปี พ.ศ. 2478. อ้างถึงใน วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต STEFAN MATTHIAS HELL, *Siam and the League of Nations: Modernization, Sovereignty and Multilateral Diplomacy 1920-1940*, Proefschrift ter verkrijging van de graad van Doctor aan de Universiteit Leiden, oktober 2007, pp. 230-233.

⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. *Bangkok Times*, 3 ตุลาคม พ.ศ. 2478.

ของไทยในสมัยรัฐบาลแรกของหลวงพิบูลสงคราม พร้อมเปิดต้อนรับข้อมูลข่าวสาร และ
อุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐบาลฟาสซิสต์อิตาลีด้วยความเต็มใจ

ในช่วงที่สงครามโลกครั้งที่สองเริ่มต้นขึ้น ประเทศไทย ซึ่งวางตัวเป็นกลางและเป็นอิสระ
จากขั้วการเมืองของฝ่ายสัมพันธมิตร กลายเป็นหนึ่งในเป้าหมายสำคัญที่รัฐบาลฟาสซิสต์อิตาลี
พยายามจะชักจูงให้เข้าร่วมกับฝ่ายอักษะ ด้วยการใช้โฆษณาชวนเชื่อเป็นเครื่องมือ ในปี พ.ศ.
2481 รัฐบาลฟาสซิสต์อิตาลีจึงได้จัดส่งสื่อประเภทต่าง ๆ มายังประเทศไทย เช่น ภาพถ่าย
ภาพยนตร์ข่าว ภาพยนตร์เรื่อง โปสเตอร์ โบปลิว หนังสือพิมพ์ จุลสาร และหนังสือ เพื่อนำเสนอ
ภาพลักษณ์ที่ตึงต้ามและความยิ่งใหญ่ของระบอบฟาสซิสต์ ในกรณีนี้งานวิจัยจะมุ่งศึกษาเฉพาะ
สิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือเป็นหลัก ผลการวิจัยที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสารชั้นต้นทางประวัติศาสตร์
ของฝ่ายอิตาลี จึงแบ่งออกได้เป็นสองประเด็น คือ กลยุทธ์การโฆษณาชวนเชื่อผ่านสื่อสิ่งพิมพ์
ของรัฐบาลฟาสซิสต์อิตาลีในประเทศไทย และกระแสนับถืออุดมการณ์ฟาสซิสต์อิตาลีของฝ่าย
ไทยในรูปของสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือ

4.1 กลยุทธ์การโฆษณาชวนเชื่อผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ของรัฐบาลฟาสซิสต์อิตาลีใน ประเทศไทย

ตลอดระยะเวลาที่สืบปีที่รัฐบาลฟาสซิสต์ของเบนิโต มุสโสลินี เข้ามาบริหารประเทศ
อิตาลี (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2465 ถึง พ.ศ. 2486) สิ่งสำคัญที่รัฐบาลต้องดำเนินการคู่ขนานไปกับการ
วางนโยบายทางเศรษฐกิจและการเมืองด้านอื่น ๆ คือ การสร้างความเชื่อมั่นในศักยภาพของ
รัฐบาลเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนได้อย่างทั่วถึง การนำเสนอความยิ่งใหญ่ของ
รัฐบาลฟาสซิสต์ไปสู่สายตาของชาวต่างชาติ รวมถึงการหาพันธมิตรนอกราชอาณาจักรอิตาลี
โดยเฉพาะในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง เพื่อนำไปสู่การได้รับฉันทามติของมวลชนอิตาลี
ด้านความนิยมรัฐบาล (Consensus) และการยอมรับจากนานาชาติ การทำงานในขั้นตอนนี้
จึงจำเป็นต้องมีหน่วยงานที่กำกับดูแลการโฆษณาชวนเชื่อของรัฐบาลฟาสซิสต์โดยตรง เพื่อให้เกิด
ประสิทธิภาพสูงสุดในยามที่ต้องต่อสู้กับระบอบการปกครองชั่วคราวข้าม ทั้งเสรีนิยมประชาธิปไตย
และสังคมนิยม ซึ่งกำลังแผ่ขยายอำนาจไปยังหลายประเทศทั่วโลก

ราวปลายปี พ.ศ. 2477 มุสโสลินีเห็นว่าลัทธินาซีในเยอรมนีดำเนินการผลิตสื่อโฆษณา
ชวนเชื่อของรัฐบาลได้อย่างเป็นระบบ แม้จะเกิดตามหลังฟาสซิสต์อิตาลีเกือบสิบปี เขาจึงสั่งให้
รัฐบาลฟาสซิสต์ก่อตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบกิจการด้านสื่อสิ่งพิมพ์และโฆษณาชวนเชื่อโดยเฉพาะ
ขึ้นในอิตาลีด้วยเช่นกัน (Il Sottosegretariato per la Stampa e la Propaganda) ซึ่งในปีต่อมา
กลายเป็นกระทรวงการพิมพ์และการโฆษณาชวนเชื่อ (Il Ministero per la Stampa e la
Propaganda) และเป็นกระทรวงวัฒนธรรมประชานิยม (Il Ministero per la Cultura Popolare)
ในปี พ.ศ. 2480 (Collotti, 1982, pp. 198-209) กระทรวงนี้ประกอบไปด้วยส่วนงานย่อย

ภายในสามส่วน ได้แก่ คณะกรรมการที่รับผิดชอบงานด้านการเผยแพร่สิ่งพิมพ์อิตาลีเยียน (Direzione Generale per la stampa italiana) คณะกรรมการด้านการเผยแพร่สิ่งพิมพ์ต่างประเทศ (Direzione Generale per la stampa estera) และคณะกรรมการด้านการเผยแพร่สื่อโฆษณาชวนเชื่อ (Direzione Generale per i servizi della propaganda) ซึ่งส่วนงานสุดท้ายนี้จะทำหน้าที่ดูแลการเผยแพร่สื่อโฆษณาชวนเชื่อหลากหลายรูปแบบของรัฐบาลฟาสซิสต์อิตาลีไปยังต่างประเทศ โดยประสานงานกับคณะผู้แทนทางการทูตและกงสุลอิตาลีเยียนประจำประเทศต่าง ๆ ร่วมกับกลุ่มสนับสนุนฟาสซิสต์ในต่างแดน (I fasci italiani all'estero) สมาคม “ดันเต อาลีกีเอรี” สถาบันภาษาและวัฒนธรรมอิตาลีเยียนในแต่ละประเทศ (la Dante Alighieri e gli Istituti di cultura italiana all'estero) ตลอดจนหน่วยงานรัฐบาลของประเทศนั้น ๆ (Garzarelli, 2002, pp. 477-520)

4.1.1 การจัดส่งหนังสือเกี่ยวกับฟาสซิสต์อิตาลีเข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทย

เอกสารปฐมภูมิชุดแรกเป็นจดหมายโต้ตอบทางการทูต เรื่องการจัดส่งสื่อสิ่งพิมพ์ฟาสซิสต์เข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทยของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องฝ่ายอิตาลี ได้แก่ สถานอัครราชทูตอิตาลีประจำประเทศไทย กระทรวงวัฒนธรรมประชานิยมอิตาลี คณะกรรมการรับผิดชอบงานด้านการเผยแพร่สื่อโฆษณาชวนเชื่อ และบริษัทขนส่งพัสดุและสินค้าระหว่างประเทศในกรุงโรม โดยนายคาร์โล อุมิลตา (Carlo Umiltà) ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นอัครราชทูตอิตาลีผู้มีอำนาจเต็มประจำประเทศไทย ได้ส่งจดหมายถึงนายดีโน อัลฟีเอรี (Dino Alfieri) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมประชานิยม เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2481 (นับเป็นปีที่ 16 ของระบอบฟาสซิสต์) พร้อมอ้างถึงจดหมายฉบับก่อนหน้าที่เขาส่งไปยังกระทรวงตั้งแต่วันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2480 เพื่อให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับหนังสือที่มักจะได้รับการยอมรับในประเทศไทยว่า

« [...] ควรเป็นลักษณะที่อธิบายเรื่องหน่วยงานและการบริหารจัดการของรัฐบาลฟาสซิสต์ แนวคิดสหการ หรือบรรษัทนิยมโดยรัฐ (Corporatism) องค์การที่ดูแลกิจกรรมนันทนาการของสมาชิกฟาสซิสต์ (Il Dopolavoro) และหน่วยงานสวัสดิการสังคมของรัฐบาลฟาสซิสต์ (le Opere Assistenziali) โดยละเอียด ฯลฯ อย่างไรก็ตาม หนังสือทั้งหมดนี้ต้องตีพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษเท่านั้น และจัดส่งมายังประเทศไทยแค่เรื่องละ 30 เล่มก็พอ»⁵

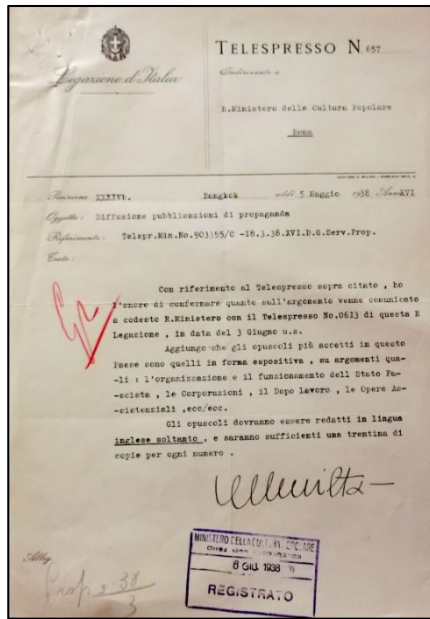
⁵ จดหมายจากนายคาร์โล อุมิลตา อัครราชทูตอิตาลีประจำประเทศไทยส่งถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมประชานิยม. กรุงเทพฯ. 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2481 (Archivio Centrale dello Stato, Roma).

หลังจากที่กระทรวงวัฒนธรรมประชานิยมได้รับจดหมายจากอัครราชทูตคาร์โล อุมิลตา และส่งเรื่องต่อให้คณะกรรมการด้านการเผยแพร่สื่อโฆษณาชวนเชื่อ เพื่อติดต่อและประสานงานกับสถานอัครราชทูตอิตาลีประจำประเทศไทยโดยตรง นายกียเซอ เชเลเชีย ดิ เวเลียสโค (Geisser Celesia di Vegliasco) ประธานคณะกรรมการฯ (Santoro, 2005, p. 319) จึงได้ส่งจดหมายตอบกลับไปที่สถานอัครราชทูตอิตาลีในกรุงเทพฯ ในวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2481 ซึ่งมีใจความว่า ขอขอบคุณสำหรับข้อมูลเกี่ยวกับการเผยแพร่สื่อสิ่งพิมพ์โฆษณาชวนเชื่อและยืนยันว่าจะดำเนินการตามที่อัครราชทูตแนะนำ⁶

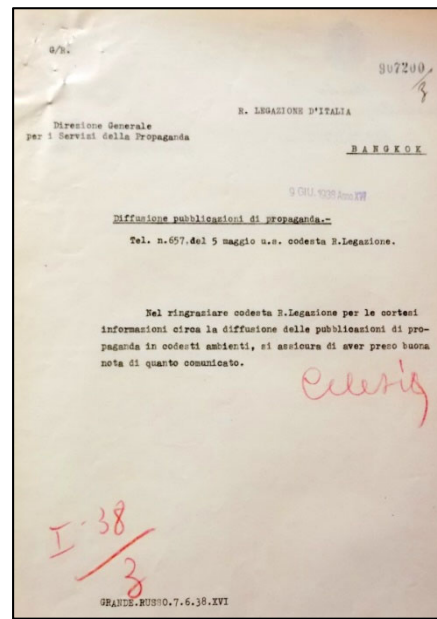
ในวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2481 นายเชเลเชีย ดิ เวเลียสโค ได้ติดต่อบริษัทขนส่งพัสดุและสินค้าระหว่างประเทศ “อ็อตโต แอนด์ โรโซนี จำกัด” (Otto & Rosoni Casa di spedizioni internazionali, Roma) ให้เตรียมไปรษณีย์จากสำนักพิมพ์ต่าง ๆ ดังที่ระบุไว้ และนำมาบรรจุลงกล่องเพื่อส่งไปยังสถานอัครราชทูตอิตาลีในกรุงเทพฯ โดยการขนส่งแบบธรรมดา ในกรณีจำเป็นขอให้บริษัททำข้อตกลงเรื่องการจัดส่งพัสดุนี้กับสำนักงานดูแลงูเมลล์ทางการทูตของกระทรวงการต่างประเทศ (L'Ufficio Spedizioni del Ministero degli Affari Esteri) ขณะเดียวกันเขาได้ส่งสำเนาจดหมายฉบับนี้ให้แก่คณะกรรมการดำเนินงานธุรการของกระทรวงวัฒนธรรมประชานิยมและสำนักงานดูแลงูเมลล์ทางการทูตด้วย⁷

⁶ จดหมายจากนายกียเซอ เชเลเชีย ดิ เวเลียสโค ประธานคณะกรรมการด้านการเผยแพร่สื่อโฆษณาชวนเชื่อ ส่งถึงอัครราชทูตอิตาลีประจำไทย. กรุงโรม. 9 มิถุนายน พ.ศ. 2481 (Archivio Centrale dello Stato, Roma).

⁷ จดหมายจากนายกียเซอ เชเลเชีย ดิ เวเลียสโค ประธานคณะกรรมการด้านการเผยแพร่สื่อโฆษณาชวนเชื่อ กระทรวงวัฒนธรรม ประชานิยมส่งถึงบริษัทอ็อตโต แอนด์ โรโซนี จำกัด. กรุงโรม. 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2481 (Archivio Centrale dello Stato, Roma).

ภาพที่ 1 จดหมายจากอัครราชทูตคาร์โล อูมิลตา ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมประชาชนเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2481 (Archivio Centrale dello Stato, Roma)

ภาพที่ 2 จดหมายจากประธานคณะกรรมการด้านการเผยแพร่สื่อโฆษณาชวนเชื่อ ถึงอัครราชทูตอิตาลีประจำไทย เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2481 (Archivio Centrale dello Stato, Roma)

นอกจากนี้ นายเชลเซีย ดี เวเลียสโค ส่งจดหมายถึงสถานอัครราชทูตอิตาลีประจำประเทศไทยเพื่อแจ้งข่าวว่าคณะกรรมการด้านการเผยแพร่สื่อโฆษณาชวนเชื่อได้ดำเนินการจัดส่งหนังสือให้ตามหัวข้อที่ขอมาแล้ว ยกเว้นบางฉบับที่ไม่ปรากฏในรายการ เพราะยังอยู่ระหว่างการตีพิมพ์ อย่างไรก็ตาม ทันทีที่พิมพ์เสร็จเรียบร้อย จะจัดส่งให้โดยเร็วที่สุด และขอให้สถานอัครราชทูตฯ ยืนยันการได้รับพัสดุที่ส่งไปด้วย (จดหมายลงวันที่พิมพ์คือ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2481) เอกสารที่แนบมากับจดหมายนำฉบับนี้คือ รายการหนังสือที่ส่งจากกรุงโรมไปยังกรุงเทพฯ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

«กรุงโรม วันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2481 (ปีที่ 16 ของระบอบฟาสซิสต์)

ภาษาอังกฤษ

หัวข้อหนังสือที่คัดเลือก

- การประกันสังคมและสวัสดิการ	สำนักพิมพ์โนวิสซิม่า	30 เล่ม
- กิจกรรมนันทนาการของสมาชิกฟาสซิสต์	“-----”	30 เล่ม
- การปรับปรุงพื้นที่ไร่ประโยชน์เพื่อใช้งานในอิตาลี	“-----”	30 เล่ม
- นโยบายการโยธาสาธารณะในอิตาลี	“-----”	30 เล่ม
- ทวีปแอฟริกา	“-----”	30 เล่ม
- องค์การกิจกรรมนันทนาการของสมาชิกฟาสซิสต์	“-----”	30 เล่ม
- งานในประเทศอิตาลี	“-----”	30 เล่ม
- <i>Promise and Performance</i>	สำนักพิมพ์ลาบอรัม	30 เล่ม
- เศรษฐกิจของฟาสซิสต์	“-----”	30 เล่ม
- ผลงานทางปัญญา	“-----”	30 เล่ม
- รัฐบรรษัทนิยม	สำนักพิมพ์วัลเล็คคี	30 เล่ม
- หลักการฟาสซิสต์	“-----”	30 เล่ม
- การปรับปรุงพื้นที่ไร่ประโยชน์เพื่อใช้งานในอิตาลี	“-----”	30 เล่ม
- ฟาสซิสต์พิชิตชนชั้นกรรมาชีพ	สำนักพิมพ์คาสตัลดี	30 เล่ม» ⁸

ในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2481 บริษัทขนส่ง “อิตโต แอนด์ โรโซนี จำกัด” ได้ส่งใบเสนอราคาเลขที่ 57246 ไปยังคณะกรรมการด้านการเผยแพร่สื่อโฆษณาชวนเชื่อ กระทรวงวัฒนธรรมประชานิยม โดยระบุรายละเอียดค่าใช้จ่ายในการจัดส่งพัสดุสิ่งพิมพ์จำนวน 420 เล่ม เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2481 ว่าบริษัทไปรับหนังสือจากสำนักพิมพ์สี่แห่งมาบรรจุลง

⁸ เอกสารแบบแสดงรายการหนังสือที่คณะกรรมการด้านการเผยแพร่สื่อโฆษณาชวนเชื่อจัดส่งมายังสถานอัครราชทูตอิตาลีประจำประเทศไทย. กรุงโรม. 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2481 (Archivio Centrale dello Stato, Roma).

กล่องสำหรับขนส่งข้ามประเทศ เป็นจำนวน 6 กล่อง และนำไปส่งที่สำนักงานดูแลงูเมล์ทางการทูตของกระทรวงการต่างประเทศ มีค่าขนส่งคิดเป็นจำนวนเงิน 23.50 ลีร์ ข้อมูลนี้ทำให้เข้าใจว่ากระทรวงการต่างประเทศของอิตาลีเป็นผู้รับผิดชอบการจัดส่งพัสดุไปยังประเทศไทยโดยตรง

ส่วนเอกสารฉบับสุดท้าย เป็นจดหมายที่คณะกรรมการด้านการเผยแพร่สื่อโฆษณาชวนเชื่อส่งถึงส่วนงานธุรการของกระทรวงวัฒนธรรมประชาชนิยม เพื่อให้เตรียมการเบิกจ่ายค่าขนส่งพัสดุสิ่งพิมพ์ตามรายละเอียดที่ระบุไว้ในใบเสนอราคาเลขที่ 57246 ของบริษัทขนส่ง “อิตโตแอนด์ โรโซนี จำกัด” โดยแนบทั้งเอกสารต้นฉบับ และสำเนาพร้อมกัน

จากข้อมูลที่ปรากฏในจดหมายโต้ตอบทางการทูตของหน่วยงานฝ่ายอิตาลี คงไม่เกินความจริงเลย หากจะกล่าวว่าเอกสารปฐมภูมิชุดแรกนี้ เป็นหลักฐานสำคัญที่ตีแผ่ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ในเรื่องสัมพันธ์ภาพที่ “ไม่เคยเปิดเผย” ระหว่างรัฐบาลฟาสซิสต์อิตาลีของเบนิโต มุสโสลินี กับรัฐบาลไทยสมัยแรกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เนื้อความในจดหมายทุกฉบับช่วยร้อยเรียงเรื่องราวให้คนรุ่นหลังเข้าใจถึงการดำเนินการจัดส่งสื่อสิ่งพิมพ์ฟาสซิสต์เข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทยเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองทั้งสิ้น อนึ่ง การที่ผู้วิจัยสามารถสรุปว่าเป็นความสัมพันธ์ทางการทูตและการเมืองใน “ระดับรัฐบาล” ได้อย่างชัดเจนนั้น เพราะจดหมายทางการทูตของฝ่ายอิตาลีชุดอื่น ๆ ที่ส่งโต้ตอบกลับไปยังกลับมาในช่วงเวลาเดียวกันนี้ช่วยยืนยันให้เห็นถึงการติดต่อประสานงานโดยตรงระหว่างสถานอัครราชทูตอิตาลีประจำประเทศไทยกับรัฐบาลของนายกรัฐมนตรีพระยาพหลพลพยุหเสนา และของจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยเฉพาะกรณีที่รัฐบาลฟาสซิสต์จัดส่งภาพยนตร์โฆษณาชวนเชื่ออิตาลีเลียนจำนวนกว่า 30 เรื่อง เข้ามาฉายในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2477 จนถึงปี พ.ศ. 2485 ซึ่งนับเป็นหลักฐานที่สนับสนุนผลการวิจัยให้เกิดความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น⁹ อย่างไรก็ดี ออกจะเป็นเรื่องน่าเสียดายที่กลับไม่พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องนี้จากฝ่ายรัฐบาลไทย

⁹ จดหมายฉบับที่เคานต์ วิตตอริโอ เนกรี อัครราชทูตอิตาลีประจำประเทศไทยส่งถึงประธานคณะกรรมการด้านการเผยแพร่สื่อโฆษณาชวนเชื่อเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2479 รายงานว่าพระยาพหลพลพยุหเสนาเคยคุยกับอัครราชทูตอิตาลีว่าเมื่อไหร่จะจัดฉายภาพยนตร์แนวสงครามเรื่องใหม่ให้ได้ชมอีก และจดหมายอีกฉบับที่อัครราชทูตกุยโด ครอลลา ส่งถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศและกระทรวงวัฒนธรรมประชาชนนิยม เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2484 มีใจความว่าขอให้คณะกรรมการด้านการเผยแพร่สื่อโฆษณาชวนเชื่อรับจัดส่งภาพยนตร์สงครามอิตาลีมาฉายในประเทศไทยบ้าง เพราะได้ข้อมูลมาว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม สนใจมาก และเคยขอให้สถานอัครราชทูตเยอรมันในประเทศไทยฉายภาพยนตร์แนวนี้ที่ส่งมาจากกรุงเบอร์ลินผ่านกรุงโตเกียวให้ชมเป็นการส่วนตัวด้วย อ้างถึงใน วิทยานิพนธ์ดุซงึน ภัณฑิต PAJAREE TACHART, *Il Cinema di propaganda italiano e thailandese dal 1934 al 1943*. (Tesi di Dottorato di Ricerca in Italianistica Università degli Studi di Roma “Tor Vergata”, 2015), pp. 141-144.

เลย ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าเอกสารปฐมภูมิจำนวนหนึ่ง อาจเก็บรักษาอยู่ในพิพิธภัณฑ์ซึ่งไม่อนุญาตให้ใช้ค้นคว้ากันอย่างกว้างขวาง¹⁰ และบางชิ้นอาจสูญหาย หรือถูกทำลายไปหมดแล้ว เพราะการทิ้งร่องรอยความสัมพันธ์ระหว่างสองนายกรัฐมนตรีไทยกับรัฐบาลเผด็จการฟาสซิสต์อิตาลี อาจไม่ส่งผลดีนักต่อภาพลักษณ์ของรัฐบาลคณะราษฎรที่มุ่งหมายเชิดชูการปกครองระบอบประชาธิปไตยในช่วงเวลานั้น

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมินี้ในมิติการต่างประเทศ จะพบว่าทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่สื่อโฆษณาชวนเชื่อของรัฐบาลฟาสซิสต์ไปยังต่างประเทศต่างทำงานอย่างกันเป็นระบบ และมีประสิทธิภาพ สถานอัครราชทูตอิตาลีประจำประเทศไทย ซึ่งนำโดยอัครราชทูตคาร์โล อุมิลตา ไม่ได้มีภารกิจหลักแค่เพียงส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอิตาลีกับไทยเท่านั้น หากแต่ยังวิเคราะห์สถานการณ์ด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของประเทศไทย เพื่อหาโอกาสและช่องทางให้รัฐบาลฟาสซิสต์ได้รุกคืบเข้ามาใกล้กับรัฐบาลไทยในฐานะ “ว่าที่พันธมิตรฝ่ายอักษะ” ได้อย่างราบรื่นอีกด้วย

สิ่งที่น่าสนใจไม่น้อยไปกว่าขั้นตอนการโฆษณาชวนเชื่อของรัฐบาลฟาสซิสต์ คือ เนื้อหาของหนังสือที่ส่งเข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทย โดยเฉพาะเล่มที่เกี่ยวกับองค์การดูแลกิจกรรมนันทนาการของสมาชิกฟาสซิสต์ และการปรับปรุงพื้นที่ไร่ประโยชน์เพื่อใช้งานในอิตาลี ซึ่งผู้วิจัยตั้งข้อสงสัยว่าอาจมีอิทธิพลทางความคิดต่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในการนำมาเป็นตัวอย่างเพื่อวางแนวทางดำเนินนโยบายสร้างชาติ บำรุงวัฒนธรรม และพัฒนาคนไทยตลอดสมัยที่เขาเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งแรก เพราะหลายโครงการและแนวปฏิบัติที่จอมพล ป. พิบูลสงครามกำหนดขึ้นในช่วงเวลานั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกับประเด็นเนื้อหาของหนังสือดังกล่าวข้างต้นไม่มากนักน้อย

หนังสือ “องค์การกิจกรรมนันทนาการของสมาชิกฟาสซิสต์” (The “*Opera nazionale dopolavoro*”: National leisure hours institution in Italy) ฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษ ตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์โนวิสซิม่าในปี พ.ศ. 2480 เริ่มต้นด้วยการบอกเล่าถึงลักษณะเฉพาะและการทำงานขององค์กร L’Opera Nazionale Dopolavoro (ตัวย่อคือ O.N.D.) ซึ่งรัฐบาลฟาสซิสต์ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2468 โดยมีสำนักงานใหญ่อยู่ที่กรุงโรม และมีสาขาอยู่ตามเมืองต่าง ๆ เกือบทั่วประเทศอิตาลี องค์กรนี้ทำหน้าที่ส่งเสริมและให้บริการสมาชิกฟาสซิสต์ และกลุ่มผู้ใช้แรงงาน ที่มีรายได้น้อยในแต่ละเขตแคว้นของอิตาลี ด้วยการจัดสรรสาธารณูปโภคด้านกีฬา

¹⁰ สมุดสังงานทั้ง 12 เล่ม ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งบันทึกคำสั่งของเขาตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2484 ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2487 เก็บรักษาอยู่ในตู้ไม้ของพิพิธภัณฑ์ อาคาร รร.จปร. ๑๐๐ ปี โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า จังหวัดนครนายก ดูเพิ่มใน สุเจน กรรพฤทธิ์. (2558). ป. พิบูลสงคราม “จอมพลตราไก่” เล่าใหม่หลังครึ่งศตวรรษ. *นิตยสารสารคดี*. กรุงเทพมหานคร. สืบค้นเมื่อ 11 กันยายน 2563, จาก <https://www.sarakadee.com/2015/02/11/por-pibulsongkram/>

กิจกรรมนันทนาการ การท่องเที่ยว ตลอดจนมหรสพหลากหลายรูปแบบ เพื่อให้คนเหล่านี้ได้มีโอกาสใช้เวลาว่างในการออกกำลังกาย เล่นกีฬา รวมทั้งพักผ่อนหย่อนใจหาความบันเทิงได้ เช่นเดียวกับชนชั้นสูงหลังจากที่ต้องทำงานอย่างหนักหน่วง นอกจากนี้ กิจกรรมที่องค์กร O.N.D. จัดขึ้น ยังสอดคล้องกับนโยบายเรื่องการลดจำนวนชั่วโมงการทำงานของรัฐบาล ซึ่งเอื้อให้คนงานได้มีเวลาไปออกกำลังกายและร่วมกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ ทุกบ่ายวันเสาร์ ที่เรียกกันว่า “วันเสาร์ฟาสซิสต์ (Il sabato fascista)” ด้วย (Lyttleton, 1973, pp. 401-402; De Grazia, 1981, p. 86, 151) อย่างไรก็ตาม ตลอดระยะเวลาไม่ถึงสิบปี องค์กรที่ดูแลกิจกรรมนันทนาการของสมาชิกฟาสซิสต์นี้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว และส่งผลให้มีการสร้างโรงละครภายใต้ความรับผิดชอบขององค์กรเป็นจำนวนถึง 1,227 แห่ง โรงภาพยนตร์ 771 แห่ง รถเร่ฉายหนัง 40 คัน สนามกีฬาแห่งชาติ สถานออกกำลังกาย สถานตากอากาศและศูนย์อาบน้ำแร่ธรรมชาติ ห้องสมุดประชาชน โรงเรียนสอนเต้นและร้องเพลงอีกเป็นจำนวนมาก และที่สำคัญมีคนลงทะเบียนเข้าเป็นสมาชิกฟาสซิสต์เพิ่มขึ้นประมาณ 1,400,000 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มนักกีฬา นักดนตรี วงออร์เคสตรา นักร้องประสานเสียง นักแสดงละครเวทีสมัครเล่น ฯลฯ (Zizzo, 2002, pp. 126-127; Opera Nazionale Dopolavoro, 1937, pp. 20-46)

เนื้อหาหลักของหนังสือเล่าถึงรายละเอียดของกิจกรรมยามว่างที่องค์กร O.N.D. จัดให้บริการแก่สมาชิกฟาสซิสต์ ได้แก่ การแสดงละครเวที ซึ่งมีทั้งแบบจัดแสดงในโรงละครขนาดใหญ่และละครเร่ที่เดินทางไปแสดงตามเมืองต่าง ๆ¹¹ โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ ประการแรก เพื่อให้การการแสดงละครเวทีเป็นมหรสพของมวลชนที่คนธรรมดาทั่วไปสามารถเข้าถึงและดื่มด่ำกับความบันเทิงได้ ซึ่งสะท้อนนโยบายของการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมตามหลักการของรัฐบาลฟาสซิสต์ เพราะองค์กรนี้เชื่อว่ากิจกรรมนันทนาการที่มีลักษณะสอดคล้องกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาวไร่ชาวนาและผู้ใช้แรงงานจะได้รับความนิยมอย่างมาก และกลายเป็นแรงขับเคลื่อนที่ก่อให้เกิดจิตสำนึกของมวลชนอิตาเลียนด้านความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อรัฐบาลฟาสซิสต์ได้ และประการต่อมาเพื่อใช้การแสดงละครเวทียกระดับคุณค่าของผลงานศิลปะชนชั้นกรรมาชีพให้สูงส่งขึ้นในเวลาเดียวกันด้วย (Istituto poli grafico e zecca dello Stato, 1995, p. 77) หลายครั้งมีการจัดแสดงกลางแจ้งขึ้นที่บริเวณหน้ามหาวิหารมัสเซนซิโอ (La Basilica di Massenzio)

¹¹ องค์กร O.N.D. จัดแสดงละครโศกนาฏกรรมกรีกเรื่องแรก ‘The Wagon of Thespis’ ต่อหน้าท่านผู้นำมุสโสลินี (Il Duce) เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2472 บนจัตุรัสปินโซ (Il Piazzale del Pincio) ละครเรื่องนี้ใช้นักแสดงเพียงคนเดียว โดยเปลี่ยนหน้ากากไปตามบทบาทในท้องเรื่อง และมีคอรัสเป็นตัวเชื่อมโยงเรื่องราวเข้าด้วยกัน หลังจากการแสดงประสบความสำเร็จอย่างสูง องค์กร O.N.D. จึงจัดแสดงละครเรื่องอื่นๆ ตามมามากมายในหลายเมืองทั่วประเทศอิตาลี เช่น ‘Romulus’ ‘Julius Ceasar’ ‘Carolanus’ และ ‘Resurrection of Christ’ ดูเพิ่มใน Major, J. R. (1844). *A Guide to the Reading of the Greek Tragedians: Being a Series of Articles on the Greek Drama, Greek Metres, and Canons of Criticism*. London: A. Spottiswoode, pp. 37-40.

จัตุรัสนาโวนา (La Piazza Navona) และสนามกีฬาแห่งพรรคชาตินิยมฟาสซิสต์ (Lo Stadio Nazionale PNF) เพราะสถานที่เหล่านี้ สามารถดึงดูดผู้ชมและสื่อมวลชนได้เป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ ก็เพื่อประโยชน์ในการโฆษณาชวนเชื่อทางการเมืองของรัฐบาลฟาสซิสต์อีกประการหนึ่ง หนังสือเล่มนี้ยังพูดถึงความร่วมมือระหว่างองค์กร O.N.D. กับสถาบันส่งเสริมอุตสาหกรรมภาพยนตร์แห่งชาติอิตาลี (L'Istituto Nazionale Luce) ในการจัดฉายภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการกีฬา การศึกษา และประวัติศาสตร์อิตาลีให้แก่สมาชิกฟาสซิสต์ในโรงภาพยนตร์ของศูนย์กิจกรรม O.N.D. ทั่วประเทศ เพราะสำหรับรัฐบาลฟาสซิสต์แล้ว ภาพยนตร์จัดเป็นสื่อโฆษณาชวนเชื่อที่มีอิทธิพลต่อความคิดและความศรัทธาของมวลชนอิตาลีเสียมากกว่าสื่อประเภทอื่น เนื่องจากภาพยนตร์ไม่ได้ทำหน้าที่แค่สร้างความบันเทิงให้แก่ผู้ชมเพียงเท่านั้น หากแต่ยังสอดแทรกแนวคิดและอุดมการณ์ทางการเมือง ตลอดจนให้ข้อมูลความรู้ในเรื่องต่างๆ ได้ในวงกว้าง

นอกเหนือไปจากการจัดแสดงมหรสพในรูปแบบต่างๆ เพื่อสร้างความบันเทิงให้แก่สมาชิกฟาสซิสต์แล้ว องค์กร O.N.D. ยังจัดกิจกรรมการเดินทางท่องเที่ยวระยะสั้น (Excursion) ให้แก่สมาชิกที่มีงบประมาณจำกัดได้ไปพักผ่อนหย่อนใจตามสถานที่ท่องเที่ยวในเมืองหรือแคว้นอื่นที่อยู่ไม่ไกลจากกรุงโรมด้วยตั๋วรถไฟราคาประหยัด ในตอนท้ายหนังสือเล่าถึงการจัดสรรสาธารณูปโภคด้านกีฬาขององค์กร O.N.D. ให้แก่สมาชิก ซึ่งสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลฟาสซิสต์ ที่มุ่งส่งเสริมให้คนอิตาลีเล่นทุกระดับชั้นได้ใช้เวลาว่างไปออกกำลังกายและเล่นกีฬา เพื่อให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงและช่วยพัฒนาบุคลิกภาพ โดยเฉพาะกลุ่มผู้ใช้แรงงานที่เป็นสมาชิกฟาสซิสต์ และอาศัยอยู่ในชนบทของอิตาลี รวมทั้งพยายามโน้มน้าวให้ผู้สูงอายุหันมาออกกำลังกายเช่นเดียวกับคนหนุ่มสาว

หลังจากจัดสรรกิจกรรมนันทนาการในรูปแบบต่างๆ เพื่อมวลชนอิตาลีได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าหนึ่งทศวรรษ องค์กร L'Opera Nazionale Dopolavoro (O.N.D.) ของรัฐบาลฟาสซิสต์ได้รับคำชื่นชมและความนิยมอย่างแพร่หลายในประเทศอิตาลีจนมีชื่อเสียงโด่งดังและส่งอิทธิพลต่อการดำเนินงานด้านนี้ในหลายประเทศทั่วโลกในช่วงก่อนและระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง เช่น อาร์เจนตินา ออสเตรเลีย (เมืองบริสเบน)¹² กรณีของประเทศไทยนั้น อาจกล่าวได้ว่ากระทรวงวัฒนธรรมประชานิยมอิตาลีนำเสนอทิศทางการทำงานขององค์กร O.N.D. มา

¹² องค์กร L'Opera Nazionale Dopolavoro (O.N.D.) ในเมืองบริสเบน รัฐควีนส์แลนด์ ประเทศออสเตรเลีย จัดกิจกรรมนันทนาการในรูปแบบต่างๆ มาตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2474 อ้างถึงใน วิทยานิพนธ์ ดุษฎีบัณฑิต DAVID BROWN, "Before everything, Remain Italian": Fascism and the Italian population of Queensland 1910-1945, the Degree of Doctor of Philosophy at the University of Queensland, August 2008, pp. 127-129.

ประเทศไทย ได้ตรงกับช่วงที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก้าวขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481 และกำลังเตรียมการจะพลิกโฉมประเทศไทยให้เข้าสู่สมัยใหม่อย่างเต็มตัวพอดี ด้วยเหตุนี้ผู้นำคนใหม่ของรัฐบาลไทยจึงอาจจะเป็นคนกลุ่มแรกที่ได้มีโอกาสศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานขององค์กร O.N.D. จากหนังสือเล่มนี้ และนำเอาข้อประโยชน์มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบททางการเมืองไทย เพราะหนังสือจัดพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ คงมีแต่ชนชั้นนำในสังคมไทยขณะนั้น ซึ่งสามารถเข้าใจภาษาอังกฤษและเข้าถึงเนื้อหาได้อย่างลึกซึ้ง

จริงอยู่ที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เริ่มต้นเส้นทางการเมืองจากฝั่งประชาธิปไตย แต่แนวทางการทำงานของเขากลับเดินอยู่บนเส้นขนานแบบชาตินิยมเผด็จการอย่างชัดเจน นโยบายการพัฒนาประเทศไทยและคนไทยในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นเสมือนฟันเฟืองที่เขาใช้ขับเคลื่อนบ้านเมืองเพื่อให้เป็นที่ยอมรับจากนานาประเทศในเวลานั้น ส่วนหนึ่งจึงอาจรับอิทธิพลมาจากรัฐบาลฟาสซิสต์อิตาลีโดยตรง ตามที่นายตำรวจ ปัทมะศิริ เคยอ้างถึงคำพูดของนายกิลัน เทพหัสดิน ณ อยุธยา หนึ่งในคณะราษฎรผู้ซึ่งมอบหนังสือประวัติมุสโสลินีให้เขา พร้อมทั้งเล่าให้ฟังเรื่องการดำเนินงานการเมืองในลำดับต่อไปของคณะราษฎรภายหลังการปฏิวัติสยามสำเร็จลงด้วยดีในปี พ.ศ. 2475 ว่า “เราจะทำอย่างฟาสซิสต์อิตาลี” (ตำรวจ ปัทมะศิริ, 2491, น. 60-61)

เมื่อเป็นดังนี้ ทันทีที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เขาจึงเริ่มดำเนินนโยบายสร้างชาติด้วยการประกาศรัฐนิยม 12 ฉบับ ตามลำดับ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปฏิวัติวัฒนธรรมและสังคมไทยให้เป็นแบบอารยะประเทศ อันจะนำไปสู่การสร้างชาติไทยอย่างสมบูรณ์เยี่ยงมหาอำนาจของโลก อย่างไรก็ตาม การจะสร้างชาติไทยให้แข็งแกร่งได้ จำเป็นต้องสร้างพลเมืองไทยให้มีทั้งสุขภาพร่างกายและจิตใจที่แข็งแรงไปพร้อมกันด้วย เนื้อหาหลักของรัฐนิยมบางฉบับจึงไม่ได้นำเสนอแต่เรื่องการปลูกสำนึกความเป็นชาติเท่านั้น หากแต่มุ่งเน้นการจัดระเบียบการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทย และส่งเสริมให้คนไทยรู้จักและประกอบกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจหลากหลายรูปแบบเพื่อแสดงถึงการเป็นผู้มีวัฒนธรรมที่สามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข ดังเช่นรัฐนิยม ฉบับที่ 11 ซึ่งประกาศใช้เป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2484¹³ ว่าด้วยเรื่องกิจประจำวันของคนไทยและการแบ่งเวลาปฏิบัติกิจส่วนตัว ทำงาน และพักผ่อนได้อย่างสมดุล

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า มีความเป็นไปได้ที่แนวคิดหลักของรัฐนิยมฉบับที่ 11 นอกจากกระแสนิยมการชาตินิยมร่วมสมัยแล้ว บางส่วนอาจได้เค้าโครงมาจากข้อมูลในหนังสือ “องค์กรกิจกรรมนันทนาการของสมาชิกฟาสซิสต์” (*The “Opera nazionale dopolavoro”: National*

¹³ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. หนังสือที่ 24/156 ของกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่อง รัฐนิยมฉบับที่ 11 ว่าด้วยกิจวัตรประจำวันของคนไทย, 8 กันยายน พ.ศ. 2484.

leisure hours institution in Italy) ซึ่งรัฐบาลฟาสซิสต์ส่งเข้ามาในเมืองไทย โดยเฉพาะกิจกรรมที่คนไทยควรทำเมื่อพ้นกำหนดเวลาทำงาน กล่าวคือ ตอนเย็นควรออกกำลังกาย โดยเล่นกีฬา กลางแจ้งอย่างน้อยวันละ 1 ชั่วโมง และควรใช้เวลาว่างในช่วงกลางคืน ศึกษาหาความรู้ โดยการฟังข่าวทางวิทยุกระจายเสียง อ่านหนังสือ ฟังมหรสพ หรือศิลปกรรมต่างๆ แล้วแต่โอกาส ตลอดจนควรใช้เวลาในวันหยุดงานให้เป็นประโยชน์แก่ร่างกายและจิตใจ เช่น ประกอบกิจกรรมในทางศาสนา ฟังเทศน์ ทำบุญ ศึกษาหาความรู้ ท่องเที่ยว เล่นกีฬา หรือพักผ่อน เป็นต้น

จากรายละเอียดของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ จะเห็นได้ว่ากิจกรรมนันทนาการที่รัฐบาลไทยกำหนดไว้ในตารางกิจวัตรประจำวันของคนไทย มีลักษณะคล้ายคลึงกับกิจกรรมที่องค์กร O.N.D. ของรัฐบาลฟาสซิสต์จัดสรรให้สมาชิกเข้าร่วมอยู่ไม่น้อย อนึ่ง ตลอดสมัยรัฐบาลแรกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่างปี พ.ศ. 2481 และ พ.ศ. 2487 พบว่ามีการสร้างสถานที่ออกกำลังกายและพักผ่อนหย่อนใจสำหรับประชาชนหลายแห่ง เช่นเดียวกับที่รัฐบาลฟาสซิสต์อิตาลีจัดทำ ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายส่งเสริมให้คนไทยมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงและจิตใจเบิกบาน พร้อมช่วยพัฒนาบ้านเมืองตามรัฐธรรมนูญฉบับที่ 11 ด้วย เช่น สถานตากอากาศบางปู จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งได้ก่อสร้างขึ้นจนแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2482 ตามดำริของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่เห็นว่าบริเวณชายทะเลแถบนี้อากาศดีมาก และอยู่ไม่ไกลจากเมืองหลวง เหมาะแก่การเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของคนกรุงเทพฯ และเป็นแหล่งนัดพบของคนหนุ่มสาวในยุคนั้น สำหรับกิจกรรมฟังเพลงและเต้นรำ (ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดสมุทรปราการ, 2547, น. 26) โดยเฉพาะการเต้นลีลาศ (อดิภ ภัทรเดชไพศาล, 2556, น. 77-78)

โรงภาพยนตร์จัดเป็นอีกหนึ่งสถานที่ที่รัฐบาลเผด็จการของจอมพล ป. พิบูลสงครามสร้างขึ้นเพื่อรองรับกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจของคนไทยในเวลานั้น ได้แก่ โรงภาพยนตร์ “ทหานบก” จังหวัดลพบุรี (พ.ศ. 2482) และโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทย¹⁴ อย่างไรก็ดี นอกจากวัตถุประสงค์ในการสร้างโรงภาพยนตร์ทหานบกและโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทย จะเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการสร้างโรงภาพยนตร์ขององค์กร O.N.D. ตามเมืองต่างๆ ในอิตาลีแล้ว โรงภาพยนตร์ของไทยทั้งสองแห่งนี้ ยังมีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ได้รับแรงบันดาลใจจากอลังการศิลป์ หรืออาร์ต เดโค (Art Deco) ผสานกับแนวคิตาบาสนิยม (Cubism) (ส. สีม่า, 2553) ซึ่งเน้นลักษณะอาคารที่ดูทันสมัย แข็งกร้าว และใหญ่โตมโหฬารแบบเผด็จการทหารนิยมอันโดดเด่นในสมัยฟาสซิสต์อิตาลี นอกจากนี้ หากพิจารณาในมิติทางการเมืองไทยหลังการเปลี่ยนแปลง

¹⁴ โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทยเริ่มก่อสร้างในปี พ.ศ. 2483 แต่หยุดไปช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง จนกระทั่งแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2492 นับเป็นโรงมหรสพลำดับต่อจากโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 ได้พระราชทานให้แก่คนไทยเมื่อปี พ.ศ. 2476 ในโอกาสฉลองพระนครที่มีอายุครบรอบ 150 ปี

การปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขในปี พ.ศ. 2475 โดยคณะราษฎร จะพบว่าการสร้างโรงภาพยนตร์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในครั้งนั้นยังเป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้ทางการเมืองเชิงสัญลักษณ์กับข้าอำนาจเดิมอย่างชัดเจนด้วย (ชาติรี ประกิตนันทการ, 2550, น. 321-348)

ในปี พ.ศ. 2481 รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เห็นสมควรให้สร้างสนามกีฬาสุภาพสลายขึ้นตามความประสงค์ของหลวงสุภาพสลาย ภายหลังการรื้อถอนวังใหม่ที่ถูกพินาศ (วังวินด์เซอร์) ลง¹⁵ เพื่อให้บริการสาธารณะด้านการกีฬาและการออกกำลังกายเช่นเดียวกับสนามกีฬาแห่งชาติของฟาสซิสต์อิตาลี (Stadio dei Marmi) ซึ่งตั้งอยู่ภายในบริเวณศูนย์กีฬาของกรุงโรม (Il Foro Italico) วัตถุประสงค์ของการสร้างกรีฑาสถานแห่งชาตินี้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญฉบับที่ 11 เรื่องการรณรงค์ให้ประชาชนออกกำลังกายเพื่อให้มีสุขภาพแข็งแรง อีกทั้งยังสนองตอบนโยบายการสร้างสุขอนามัยและร่างกายของพลเมืองไทยในอุดมคติได้เป็นอย่างดี

จากข้อมูลเหล่านี้ จะเห็นได้ว่าทั้งแนวคิดและการดำเนินการเชิงนโยบาย ตลอดจนการจัดสรรสาธารณูปโภค เพื่อให้บริการด้านกิจกรรมนันทนาการแก่คนไทยในรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีลักษณะที่แสดงถึงการได้รับอิทธิพลมาจากรูปแบบการทำงานขององค์กรกิจกรรมนันทนาการของสมาชิกฟาสซิสต์อยู่ไม่น้อย แม้ว่ากลุ่มเป้าหมายของผู้รับบริการอาจแตกต่างกัน กล่าวคือ องค์กร O.N.D. จะเน้นให้บริการแก่สมาชิกฟาสซิสต์เป็นหลัก แต่สำหรับรัฐบาลไทย จะมุ่งเอื้อประโยชน์ให้แก่ประชาชนทั่วไป อาจมีบางกรณีที่จะเจาะจงเฉพาะกลุ่มและช่วงเวลา เช่น การจัดฉายภาพยนตร์โฆษณาชวนเชื่อที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการต่อสู้และสงครามให้กองทัพไทยได้ชมที่โรงภาพยนตร์ทหารบก หรือจัดฉายซ้ำตามโรงภาพยนตร์ต่าง ๆ ในช่วงที่ประเทศไทยเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่สอง เพื่อปลุกเร้าความรู้สึกชาตินิยมในหมู่ชาวไทย และสร้างกระแสความนิยมการปกครองระบอบฟาสซิสต์¹⁶ โดยเฉพาะภาพยนตร์โฆษณาชวนเชื่อที่รัฐบาลฟาสซิสต์อิตาลีส่งมาให้จัดฉายในประเทศไทยโดยตรง (Tachart, 2015, pp. 128-147)

¹⁵ วังวินด์เซอร์เป็นวังซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อพระราชทานสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามหาวิมลรัตนกิติยากร กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิพินิต ตั้งอยู่กลางทุ่งพญาไท ตำบลประทุมวัน เนื่องจากสถาปนิกผู้ออกแบบชาวอังกฤษได้ยืมส่วนของวังวินด์เซอร์ในประเทศอังกฤษให้เป็นขนาดเล็กลง ชาวต่างประเทศซึ่งได้รับพระบรมราชานุญาตให้เข้ามาสร้างสโมสรกีฬา คือ ราชกรีฑาสโมสร (Royal Bangkok Sports Club) เดินทางผ่านถนนพระรามที่ 1 และพระรามที่ 4 และได้เห็นวังนี้อยู่บ่อยครั้ง จึงเรียกขานกันว่าวังวินด์เซอร์. ดูเพิ่มใน สวัสดิ์ จงกล. (2553). *วังวินด์เซอร์*. กรุงเทพมหานคร: หอประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สืบค้นเมื่อ 1 กรกฎาคม 2563, จาก <http://www.memohall.chula.ac.th/article/วังวินด์เซอร์>.

¹⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. *หนังสือพิมพ์ศรีกรุง*, 10 กุมภาพันธ์ 2478.

หนังสืออีกเล่ม ซึ่งผู้วิจัยตั้งข้อสงสัยว่าอาจมีอิทธิพลทางความคิดต่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในเรื่องการวางนโยบายผังเมือง และโครงการสร้างนครหลวงใหม่ของประเทศไทย ในช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่สอง คือ “การปรับปรุงพื้นที่ไร่ประโยชน์เพื่อใช้งานในอิตาลี” ของ จูลิโอ เซซาร์ บาราเวลลี (Giulio Cesare Baravelli) ฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษ ทั้งเล่มที่ชื่อว่า “Integral Land - Reclamation in Italy” ตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์โนวิสซิม่าในปี พ.ศ. 2476 และเล่มของสำนักพิมพ์วาลเล็คคี่ ปี พ.ศ. 2480 ที่ชื่อว่า “Land reclamation scheme in Italy” เนื้อหาหลักของหนังสือดังกล่าวเล่าถึงโครงการพลิกฟื้นผืนดินอันแห้งผาก และหนองน้ำซึ่งเป็นแหล่งไข้มาลาเรียชุกชุมในถิ่นทุรกันดารของประเทศอิตาลีให้กลายเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การทำเกษตร (La bonifica integrale) ตลอดจนเป็นเขตเมืองใหม่ที่คนอิตาลีสามารถย้ายมาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินได้ตามกฎหมายแห่งมุสโสลินีฉบับ ปี ค.ศ. 1928 มาตราที่ 3134¹⁷ เช่น บริเวณจังหวัดลิทตอเรีย (Littoria) หรือลาตินา (Latina) ในปัจจุบัน ซาเบาเดีย (Sabaudia) และปอนติเนีย (Pontinia) ในแคว้นลาซิโอ (Lazio) เป็นต้น

การสร้างบ้านแปลงเมืองเพื่อขยายความเจริญไปสู่ชนบทของรัฐบาลมุสโสลินี (Il ruralismo) อาจมีส่วนเป็นตัวอย่างในการก่อสร้างนครบาลเพชรบูรณ์ระหว่างปี พ.ศ. 2486 ถึง พ.ศ. 2487 ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามก็เป็นได้ เพราะแนวทางในการดำเนินการปรับปรุงพื้นที่รกร้างและไม่อุดมสมบูรณ์บริเวณจังหวัดเพชรบูรณ์ให้เป็นทั้งเมืองหลวงแห่งใหม่ และฐานทัพลับเพื่อต่อสู้กับฝ่ายสัมพันธมิตร และกองทัพญี่ปุ่นที่ขอใช้ประเทศไทยเป็นทางผ่านในภาวะสงคราม มีลักษณะคล้ายคลึงกับการสร้างเมืองลิทตอเรียของฟาสซิสต์อยู่ไม่น้อย อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าวัตถุประสงค์ในการพัฒนาชนบทของสองประเทศจะมีรายละเอียดแตกต่างกันอยู่บ้าง แต่ภายหลังการฟื้นฟูพื้นที่เสื่อมโทรมให้กลับมามีสภาพสมบูรณ์ในเชิงกายภาพแล้ว ทั้งสองรัฐบาลได้ดำเนินงานก่อสร้างอาคารบ้านเรือนและติดตั้งระบบสาธารณูปโภคต่อไปในทิศทางเดียวกัน โดยการเกณฑ์คนมาสร้างเมือง สร้างถนน และทางรถไฟ ทำเขื่อนและทำนบกั้นน้ำ เตรียมวางเครื่องกำเนิดไฟฟ้า เดินสายโทรศัพท์ ฯลฯ นอกจากนี้ รัฐบาลยังตั้งหน่วยงานราชการหน่วยทหาร ที่ทำการไปรษณีย์ โรงพยาบาล ตลาดสด และโรงแรมหรสพ ตลอดจนอพยพผู้คนจากเมืองอื่นๆ ให้มาอยู่อาศัยเพื่อเพิ่มจำนวนพลเมืองของเมืองใหม่เช่นเดียวกันด้วย¹⁸ อันที่จริง

¹⁷ กฎหมายแห่งมุสโสลินี ฉบับปี ค.ศ. 1928 มาตราที่ 3134 เรื่องการปรับปรุงพื้นที่ไร่ประโยชน์เพื่อใช้งานในอิตาลี (Legge Mussolini del 1928 n. 3134 sulla bonifica integrale). Retrieved July 1, 2020, from http://it.wikipedia.org/wiki/Bonifica_agraria.

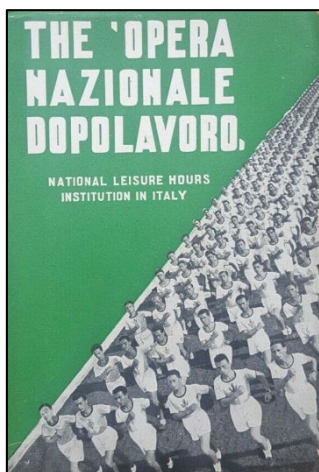
¹⁸ ดูเพิ่มจาก สภาผู้แทนราษฎร. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 4/ 2487, สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 20 กรกฎาคม 2487. อ้างถึงใน พรเลิศ พันธุ์วัฒนา, โครงการย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯไปเพชรบูรณ์ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ, 2521), น. 94-98.

แล้ว มิใช่ว่ารัฐบาลไทยจะได้รับข้อมูลเกี่ยวกับการปรับปรุงพื้นที่ไร่ประโยชน์ของฟาสซิสต์อิตาลี จากหนังสือเหล่านี้เพียงอย่างเดียว แต่เมื่อปี พ.ศ. 2477 หน่วยงานของรัฐบาลฟาสซิสต์ที่รับผิดชอบกิจการด้านสื่อสิ่งพิมพ์และโฆษณาชวนเชื่อ (Il Sottosegretariato per la Stampa e la Propaganda) ได้เคยส่งภาพยนตร์สารคดี ซึ่งมีเนื้อหาแนวเดียวกันนี้มาที่สถานอัครราชทูตอิตาลีประจำประเทศไทย เพื่อจัดฉายให้กับคนบางกลุ่มได้รับชม กลุ่มแรกประกอบด้วยคณะกรรมการพิจารณาภาพยนตร์ของไทยกับกลุ่มสนับสนุนฟาสซิสต์ที่อยู่ในประเทศไทย¹⁹ ส่วนกลุ่มที่สองเป็นนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐบาลไทย รวมทั้งคนอิตาเลียนทั่วไปที่พำนักอยู่ในประเทศไทยด้วย ภาพยนตร์สารคดีที่กล่าวถึงนี้ มีลักษณะเป็นการโฆษณาชวนเชื่อของรัฐบาลฟาสซิสต์ ผลิตโดยสถาบันส่งเสริมอุตสาหกรรมภาพยนตร์แห่งชาติอิตาลี (L'Istituto Nazionale Luce) ได้แก่ เรื่อง *'Dall' Acquittrino alle giornate di Littoria'* และ *'Nuovi aspetti dell'Urbe'* ซึ่งแสดงภาพการดำเนินงานของรัฐบาลมุสโสลินีในการพลิกฟื้นพื้นที่ร้างแคว้น และการก่อสร้างเมืองลิตตอเรีย (Littoria) กับเมืองอูร์เบ (Urbe) ขึ้น จนเป็นผลสำเร็จภายในระยะเวลาไม่กี่ปี (Tachart, 2015, pp. 136-139)

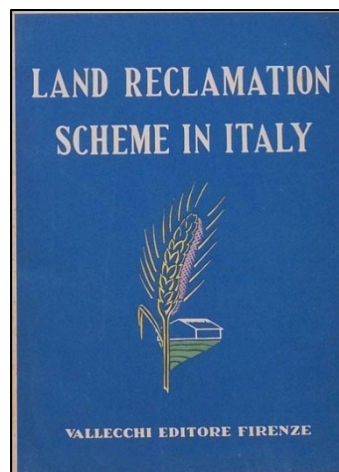
อย่างไรก็ตาม ร่องรอยของการที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม นำเอาแนวคิดฟาสซิสต์อิตาลีที่ได้รับผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารประเทศ ย่อมแสดงให้เห็นว่า รัฐบาลฟาสซิสต์ประสบความสำเร็จในการแปรกลยุทธจิตวิทยาการสื่อสารมาเป็นโฆษณาชวนเชื่อเชิงรุกที่มีประสิทธิภาพ อันเป็นต้นกำเนิดของทฤษฎีเข็มฉีดยา และยังสอดคล้องกับแนวคิดของลาสเวลล์ได้เป็นอย่างดี ท่ามกลางสถานการณ์การต่อสู้เพื่อช่วงชิงแนวร่วมทางการเมืองระหว่างฝ่ายอักษะและฝ่ายสัมพันธมิตรในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง เพราะประเทศไทยได้กลายเป็นเป้าหมายสำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งฝ่ายอักษะหวังจะให้ทำหน้าที่เป็นรัฐ

¹⁹ ชาตรี ประภิตนทการ เขียนไว้ในหนังสือ *ศิลปะสถาปัตยกรรมคณะราษฎร: สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์* ว่ามีนักวิชาการบางท่านได้เคยนำเสนอในลักษณะและทำที่ว่า “ศิลป์ พีระศรี เป็นฟาสซิสต์” โดยอ้างถึงบทความของไมเคิล ไรท, “อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย อนุสาวรีย์โกหก ที่ถูกดัดแปลงให้พูดความจริง”, *ศิลปวัฒนธรรม* ปีที่ ๑๔ ฉบับ ๒ (ธันวาคม ๒๕๓๕), น. ๑๗๘-๑๘๑. ผู้วิจัยเห็นว่าข้อสันนิษฐานดังกล่าวนี้ มีความเป็นไปได้สูง เนื่องจากผู้วิจัยได้พบเอกสารชั้นต้นประเภทจดหมายโต้ตอบทางการทูตที่มีเนื้อความว่า ศิลป์ พีระศรี ซึ่งน่าจะเป็นหนึ่งในกลุ่มสนับสนุนฟาสซิสต์ในประเทศไทย (I fasci italiani a Bangkok) ได้ช่วยประสานงานกับรัฐบาลอิตาลีเรื่องการจัดส่งหนังสือเกี่ยวกับการขยายอำนาจของจักรวรรดิฟาสซิสต์อิตาลี บริเวณแอฟริกาตอนเหนือ เช่น ประเทศลิเบีย และเอธิโอเปีย เข้ามาเผยแพร่ให้แก่รัฐบาลไทยในปี พ.ศ. 2483 นอกจากนี้ เขายังมีความสนิทสนมคุ้นเคยกับนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม หลวงวิจิตรวาทการ พระยาอนุমানราชชน และกลุ่มคณะราษฎรอีกหลายคน อย่างไรก็ตาม จดหมายโต้ตอบทางการทูตของฝ่ายอิตาลีหลายฉบับกล่าวแต่เพียงว่ากลุ่มสนับสนุนฟาสซิสต์ในประเทศไทยนั้น ประกอบด้วยชาวอิตาเลียนบางคนที่ใช้ชีวิตอยู่ในประเทศไทย รวมไปถึงชนชั้นนำของไทย ทั้งทหารและพลเรือน (Archivio Centrale dello Stato, Roma).

พันธมิตรที่คอยให้การสนับสนุน และขณะเดียวกันก็เป็นรัฐกึ่งชนทํามกลางวงล้อมของประเทศ อาณานิคมของฝ่ายสัมพันธมิตร เช่น อินโดจีน ฝรั่งเศส พม่า และมลายู

ภาพที่ 3 หนังสือ Opera Nazionale Dopolavoro. (1937). *The Opera nazionale dopolavoro: (National leisure hours institution in Italy)*. Roma: Novissima.

ภาพที่ 4 หนังสือ Baravelli, G.C. (1937). *Land reclamation scheme in Italy*. Firenze: Vallecchi Editore.

4.1.2 การสรรหานักเขียนชาวไทยเพื่อผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ให้แก่ฟาสซิสต์อิตาลี

เอกสารปฐมภูมิชุดที่สองเป็นจดหมายโต้ตอบทางการทูตที่อัครราชทูตอิตาลีผู้มีอำนาจเต็มประจำประเทศไทย นายกุยโด ครอลลา (Guido Crolla) เขียนกลับไปรายงานกระทรวงวัฒนธรรมประชานิยม และกระทรวงการต่างประเทศอิตาลีในกรุงโรม เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2483 ว่าด้วยเรื่องที่ว่านายลุยจิ ปินติ (Luigi Pinti) ผู้อำนวยการของสำนักพิมพ์โจวานนิสซิม่า เอส เอ (Giovanissima S.A.) ได้ติดต่อมายังสถานอัครราชทูตอิตาลีในกรุงเทพฯ เพื่อสอบถามข้อมูลว่า มีนักเขียนชาวไทยที่รู้ภาษาอิตาลีและสามารถเขียนหนังสือเกี่ยวกับประเทศ “สยาม” สมัยใหม่ได้บ้างหรือไม่ เพราะสำนักพิมพ์แห่งนี้มีโครงการจะจัดพิมพ์ชุดหนังสือเกี่ยวกับประเทศต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์อันดีกับรัฐบาลฟาสซิสต์อิตาลีในขณะนั้น หากมีบุคคลใดที่ทำงานนี้ได้ นายปินติจะติดต่อขอให้เขียนหนังสือเรื่องประเทศไทย และรวมหนังสือเล่มนี้เข้าไว้ในชุดหนังสือดังกล่าว แต่ที่สำคัญนักเขียนคนนั้นจะต้องเป็น “มิตรที่ดีกับอิตาลี” แต่อัครราชทูตครอลลาเห็นว่าการสรรหานักเขียนที่มีคุณสมบัติเช่นนี้ ไม่ใช่เรื่องง่ายนัก เพราะในสมัยนั้นประเทศไทยยังขาดแคลนนักเขียนอยู่มาก โดยเฉพาะคนที่จะสามารถเขียนหนังสือหรือดําราคาเป็นภาษาอิตาลีได้ ยิ่งไม่น่าจะมี เมื่อเป็นเช่นนี้เขาจึงลองหาข้อมูลเพิ่มเติมว่าในโลกวรรณกรรมและการเมืองไทย

พอจะมีนักคิดนักเขียนชาวไทยคนใด ที่อย่างน้อยสามารถเขียนหนังสือแนวนั้นเป็นภาษาอังกฤษได้บ้าง และเขาก็นึกถึง “หลวงวิจิตรวาทการ” ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรี อธิบดีกรมศิลปากร และราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ที่มีความรู้ และยังสามารถใช้ภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสได้เป็นอย่างดี ในเวลานั้น หลวงวิจิตรวาทการ คือหนึ่งในนักเขียนและกวีชาวไทยที่ได้สร้างสรรค์ผลงานไว้มากมาย จนได้รับสมญานามจากคนไทยที่ชื่นชมเขาว่า “รพินทรนาถ ฐากูร ของเมืองไทย”²⁰ อัครราชทูตโครลลาเห็นว่าหลวงวิจิตรวาทการเป็นคนที่เหมาะสมมากที่สุดสำหรับงานนี้ และหลวงวิจิตรวาทการเองก็คงรู้สึกยินดีที่จะได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับประเทศไทยเป็นภาษาอังกฤษ เพื่อนำไปแปลต่อเป็นภาษาอิตาเลียน และจัดพิมพ์ในประเทศอิตาลีต่อไป อย่างไรก็ตาม อัครราชทูตโครลลาต้องรอให้กระทรวงอนุมัติก่อนที่จะไปทบทวนหลวงวิจิตรวาทการด้วยตัวเอง เพราะเขาไม่เคยรู้จักสำนักพิมพ์โจวานนิสซิมา เอส เอ มาก่อน นอกจากนี้ เขาได้เสนอความเห็นเพิ่มเติมไว้ในจดหมายว่า เนื่องจากหลวงวิจิตรวาทการมีความสำคัญไม่น้อยในรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงอาจเป็นไปได้ที่งานนี้จะได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายไทยอีกทางหนึ่ง²¹

นับว่าอัครราชทูตโครลลามีสายตาแหลมคม และเลือกคนไม่ผิด เพราะเป็นที่ทราบกันดีว่าในช่วงทศวรรษที่สามของคริสต์ศตวรรษที่ 20 หลวงวิจิตรวาทการไม่เพียงแต่มีบทบาทสำคัญร่วมกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในการพยายามสร้างชาติไทยให้แข็งแกร่งในสายตาของนานาชาติ หากแต่ยังเป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ทางการเมือง และความผูกพันในลัทธิฟาสซิสต์ของมุสโสลินีอย่างเปิดเผยเช่นเดียวกันด้วย ครั้งหนึ่งหลวงวิจิตรวาทการเคยบันทึก เรื่องการปกครองระบอบฟาสซิสต์และนาซีไว้ว่ามีข้อดีอย่างไร และโรเนียวให้จอมพล ป. พิบูลสงครามได้อ่านพร้อมกัน (ประอรรัตน์ บุรณมาตร์, 2528, น. 33) ด้วยเหตุนี้ เมื่อรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เริ่มปลูกฝังลัทธิชาตินิยมให้แก่ประชาชนชาวไทย หลวงวิจิตรวาทการ ซึ่งขณะนั้นเป็นอธิบดีกรมศิลปากร จึงได้รับมอบหมายงานปลูกต้นรักชาติ โดยการเขียนหนังสือ นวนิยาย บทละคร ประวัติศาสตร์ และเพลงปลุกใจให้รักชาติ เพื่อเผยแพร่สู่ประชาชนอย่างกว้างขวาง ผลงานที่มีชื่อเสียงจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ หนังสือ “สยามกับสุวรรณภูมิ” “การเสียดินแดนไทยให้แก่ประเทศฝรั่งเศส” “งานค้นคว้าเรื่องชนชาติไทย” “Thailand's case” นวนิยายและบทละครประวัติศาสตร์

²⁰ รพินทรนาถ ฐากูร คือ มหากวีชาวอินเดีย ผู้ซึ่งเป็นอีกหนึ่งนักปราชญ์ที่มีอิทธิพลทางความคิดในระดับโลก ฐากูรมีสมญานามว่า “คุรุเทพ” เริ่มเขียนบทกวีครั้งแรกตั้งแต่อายุ 8 ปี และเป็นผู้มีบทบาทในการต่อต้านรัฐบาลอังกฤษและร่วมเคลื่อนไหวประกาศเอกราชของอินเดีย เขาเป็นชาวเอเชียคนแรกที่ได้รับรางวัลโนเบล สาขาวรรณกรรมในปี พ.ศ. 2456 อ้างถึงใน อติศักดิ์ ทองบุญ. (2540). *ปรัชญาอินเดียร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, น. 72.

²¹ จดหมายจากอัครราชทูตกุยโด ครอลลา ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมประชาชนนิยม. กรุงเทพฯ.

31 พฤษภาคม พ.ศ. 2483 (Archivio Centrale dello Stato, Roma).

ในช่วงสงครามอินโดจีน เช่น “เลือดสุพรรณ” “เจ้าหญิงแสนหวี” “ราชมนู” เป็นต้น จากตัวอย่างเหล่านี้ จะเห็นได้ว่าปัจจัยด้านการเมืองและสังคมของประเทศไทยในเวลานั้น มีผลต่อแนวทางการสร้างสรรค์ผลงานวรรณกรรมเป็นอย่างมาก ขณะเดียวกัน วรรณกรรมหลายชิ้นของหลวงวิจิตรวาทการ ก็ส่งอิทธิพลทางความคิดต่อผู้คนในสังคมด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อฝ่ายการเมืองใช้ผลงานเหล่านี้เป็นพาหนะนำพาความคิดชาตินิยมไปสู่ผู้อ่าน เพื่อทำให้เกิดความรู้สึกคล้อยตาม จนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการได้

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่าหลักฐานชั้นต้นชุดนี้ ไม่ได้ให้ข้อมูลแค่เพียงว่าสำนักพิมพ์โจวานิสซิม่า เอส เอ กำลังตามหานักเขียนชาวไทยเพื่อให้เขียนหนังสือเกี่ยวกับประเทศไทยเท่านั้น แต่ทว่ายังสร้างความเข้าใจในเรื่องสัมพันธ์ภาพอันแน่นแฟ้นระหว่างรัฐบาลฟาสซิสต์อิตาลีและรัฐบาลไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งแทบจะไม่เคยปรากฏร่องรอยให้เห็นบนหน้าประวัติศาสตร์ไทยมาก่อน ตลอดจนการวางตัวตนทางการเมืองของบุคคลสำคัญด้วยการที่สำนักพิมพ์แห่งนี้มีโครงการจะจัดพิมพ์ชุดหนังสือเกี่ยวกับประเทศต่างๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์อันดีกับฟาสซิสต์อิตาลีรวมทั้งประเทศไทย ในทางหนึ่งย่อมแสดงให้เห็นถึงขีดความสามารถของนายลูจิจิ ปินดี ผู้อำนวยกาโจวานิสซิม่า เอส เอ ได้อย่างชัดเจนว่าเขาเป็นพวกนิยมฟาสซิสต์ และธุรกิจของเขาก็มีส่วนสนับสนุนนโยบายขยายเครือข่ายพันธมิตรนอกราชอาณาจักรอิตาลีของรัฐบาลมุสโสลินี แม้ว่าจะไม่ได้เป็นหน่วยงานของรัฐก็ตาม และในอีกทางหนึ่งยังเป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่าประเทศไทยในสมัยที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม บริหารงานนั้นน่าจะแสดงท่าทีเป็นมิตรกับรัฐบาลฟาสซิสต์อิตาลีอยู่มาก ไม่เช่นนั้นนายปินดีคงจะไม่พยายามสรรหานักเขียนชาวไทยไปร่วมผลิตหนังสือชุดนี้ด้วยเป็นแน่

ผู้วิจัยได้พบจดหมายอีกหนึ่งฉบับ ซึ่งนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงการประสานงานระหว่างสถานอัครราชทูตอิตาลีประจำประเทศไทยกับกระทรวงต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในประเทศอิตาลีได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ยังนำเสนอการทำงานแบบบูรณาการของหน่วยงานภายในกระทรวงวัฒนธรรมประชานิยมอิตาลีในสมัยฟาสซิสต์ให้เป็นที่ประจักษ์ด้วย โดยในวันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2484 ประธานคณะกรรมการด้านการเผยแพร่สื่อโฆษณาชวนเชื่อ (Direzione Generale per i servizi della propaganda) ได้ติดต่อคณะกรรมการด้านการเผยแพร่สิ่งพิมพ์อิตาลีเยน (Direzione Generale per i servizi della stampa italiana) เพื่อขอให้ช่วยตรวจสอบข้อมูลของสำนักพิมพ์โจวานิสซิม่า เอส เอ โดยละเอียด ตามที่อัครราชทูตครอลลาเรบุไว้ในจดหมายว่าไม่เคยรู้จักสำนักพิมพ์นี้มาก่อน²²

สองสัปดาห์ต่อมา ในวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2484 ประธานคณะกรรมการด้านการเผยแพร่สิ่งพิมพ์อิตาลีเยน ส่งจดหมายตอบกลับไปยังคณะกรรมการด้านการเผยแพร่สื่อโฆษณา

²² จดหมายจากประธานคณะกรรมการด้านการเผยแพร่สื่อโฆษณาชวนเชื่อถึงคณะกรรมการด้านการเผยแพร่สิ่งพิมพ์อิตาลีเยน. กรุงโรม. 3 มกราคม พ.ศ. 2484 (Archivio Centrale dello Stato, Roma).

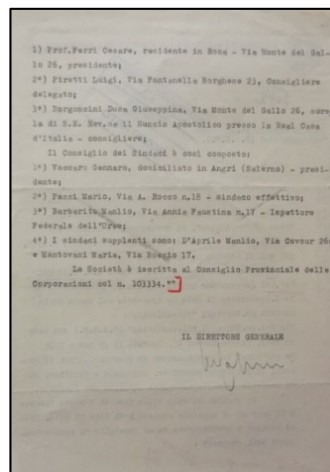
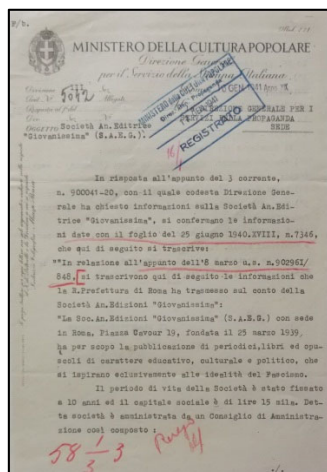
ชวนเชื้อ โดยให้ข้อมูลที่ได้อาจมาจากสำนักงานเขตของกรุงโรมว่า สำนักพิมพ์โจวานนิสซิม่า เอส เอ อี จี (Giovanissima S.A.E.G.) นั้น มีตัวตนอยู่จริง ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2482 สำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ในอาคารเลขที่ 19 บนจัตุรัสคาวัวร์ (Piazza Cavour) ในกรุงโรม สำนักพิมพ์แห่งนี้ให้บริการพิมพ์งานหลากหลายประเภท ทั้งหนังสือ วารสาร โบปลิวิ ที่เกี่ยวข้องกับ การศึกษา วัฒนธรรม และการเมือง โดยเฉพาะผลงานที่ส่งเสริมภาพลักษณ์ดีงามของระบอบ ฟาสซิสต์ นอกจากนี้ ยังให้รายละเอียดเกี่ยวกับระยะเวลาประกอบกิจการ 10 ปี และใช้เงินทุน จดทะเบียนจัดตั้งบริษัทเป็นจำนวนทั้งสิ้น 15,000 ลีร์ รวมทั้งรายชื่อคณะกรรมการบริหาร สำนักพิมพ์ทั้งหมด 7 คน พร้อมที่อยู่ปัจจุบัน²³

ดังนั้น ในวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2484 ประธานคณะกรรมการด้านการเผยแพร่สื่อ โฆษณาชวนเชื่อจึงรายงานมาที่สถานอัครราชทูตอิตาลีประจำประเทศไทย พร้อมแนบสำเนาให้ กระทรวงการต่างประเทศในกรุงโรม โดยเนื้อความในจดหมายฉบับนี้ระบุว่า คณะกรรมการ ด้านการเผยแพร่สื่อโฆษณาชวนเชื่อได้พยายามเชิญนาย ลุยจิ ปินติ ผู้อำนวยการสำนักพิมพ์ โจวานนิสซิม่า เอส เอ อี จี (Giovanissima S.A.E.G.) มาพบหลายครั้ง เพื่อสอบถามข้อเท็จจริง เรื่องที่เขาหนักเขียนชาวไทยให้ช่วยเขียนหนังสือเกี่ยวกับประเทศไทย แต่ดูเหมือนนายปินติ บ่ายเบี่ยงไม่ยอมมาพบ จนทำให้คณะกรรมการด้านการเผยแพร่สื่อโฆษณาชวนเชื่อตั้ง ข้อสังเกตว่าแท้จริงแล้ว สำนักพิมพ์แห่งนี้อาจไม่ได้ให้ความสนใจในการผลิตหนังสือชุดนี้นัก หรืออาจต้องการผลิตโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายมากก็เป็นได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ประธานคณะกรรมการ ด้านการเผยแพร่สื่อโฆษณาชวนเชื่อจึงเริ่มมองหาความเป็นไปได้ที่หน่วยงานของรัฐบาลฟาสซิสต์ จะจัดทำหนังสือชุดดังกล่าวเอง เพราะถึงอย่างไร การผลิตหนังสือชุดนี้ ก็มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะ เผยแพร่ข้อมูลให้อาจารย์ นักวิชาการ และนักเรียนในประเทศอิตาลีได้อ่านกันอยู่แล้ว อันที่จริง กระทรวงวัฒนธรรมประชานิยมของอิตาลีน่าจะสนใจรับทำงานนี้เอง โดยมอบหมายให้สำนักพิมพ์ ของรัฐที่มีความสำคัญกว่า “โจวานนิสซิม่า” หรือไม่ก็สถาบันอิตาลีเลียนสำหรับตะวันออกกลาง และตะวันออกไกล (L'Istituto Italiano per il Medio ed Estremo Oriente - ตัวย่อ คือ IsMEO) เป็นผู้รับผิดชอบการผลิตเสียเอง ทั้งนี้ ก่อนจะเริ่มดำเนินการใด กระทรวงต้องรู้ข้อมูลเรื่อง จำนวนเงินค่าตอบแทน ซึ่งต้องเพียงพอที่จะเชิญหลวงวิจิตรวาทการหรือนักเขียนคนอื่นที่มีความรู้ความสามารถ ให้มาเขียนหนังสือเกี่ยวกับประเทศไทยเป็นภาษาอังกฤษเล่มนี้เสียก่อน อีกทั้งยังต้องจัดหาภาพถ่ายประกอบบทความให้ได้อีกด้วย²⁴

²³ จดหมายจากประธานคณะกรรมการด้านการเผยแพร่สิ่งพิมพ์อิตาลีเลียนตอบกลับคณะกรรมการ ด้านการเผยแพร่สื่อโฆษณาชวนเชื่อ. กรุงโรม. 16 มกราคม พ.ศ. 2484 (Archivio Centrale dello Stato, Roma).

²⁴ จดหมายจากประธานคณะกรรมการด้านการเผยแพร่สื่อโฆษณาชวนเชื่อส่งถึงสถานอัครราชทูต อิตาลีประจำประเทศไทย. กรุงโรม. 28 มีนาคม พ.ศ. 2484 (Archivio Centrale dello Stato, Roma).

จากความเห็นของคณะกรรมการด้านการเผยแพร่สื่อโฆษณาชวนเชื่อในเรื่ององค์กรที่สามารถทำงานนี้แทนสำนักพิมพ์โจวันนิสซิม่า เอส เอ ได้นั้น ชื่อของสถาบันอิตาลีสำหรับตะวันออกกลางและตะวันออกไกลจะมีความเป็นไปได้มากที่สุด เพราะหากพิจารณาตามพันธกิจหลักของสถาบันแห่งนี้ ภายหลังการก่อตั้งในปี พ.ศ. 2476 โดยโจวันนี เจ็นตีเล (Giovanni Gentile) และจูเซปเป ตุซซี (Giuseppe Tucci) แล้ว พบว่าตรงกับงานนี้อย่างยิ่ง กล่าวคือ มุ่งเน้นส่งเสริมและพัฒนาความสัมพันธ์ด้านวัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจ ระหว่างประเทศอิตาลีและประเทศในทวีปเอเชียในสมัยของฟาสซิสต์อิตาลี (Ferretti, 1986, pp. 779-819) ฉะนั้น หากว่าสถาบันอิตาลีสำหรับตะวันออกกลางและตะวันออกไกล จะต้องรับดำเนินการจัดทำหนังสือเกี่ยวกับประเทศไทยชุดนี้จริง จึงไม่น่าเป็นเรื่องยากประการใด ยิ่งไปกว่านั้น ผลงานที่ผลิตออกมาจะตอบสนองนโยบายรัฐบาลได้เป็นอย่างดี เพราะนายโจวันนี เจ็นตีเล ซึ่งดำรงตำแหน่งประธานของสถาบันนี้ในเวลานั้น ถือเป็นหัวหอกในการพัฒนาการศึกษาและวัฒนธรรมของรัฐบาลมุสโสลินีเลยทีเดียว อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยยังไม่สามารถระบุได้แน่ชัดว่า หลวงวิจิตรวาทการเขียนหนังสือเกี่ยวกับประเทศไทยเป็นภาษาอังกฤษให้กับสำนักพิมพ์นี้หรือหน่วยงานอื่นใดของฟาสซิสต์อิตาลีบ้างหรือไม่ เพราะไม่พบหลักฐานที่สามารถยืนยันได้ชัดเจน แต่อย่างน้อยจะเห็นว่าในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง รัฐบาลฟาสซิสต์กำลังมองมาที่ประเทศไทย ซึ่งมีแนวโน้มว่าอาจกลายเป็นพันธมิตรของฝ่ายอักษะ และไม่รู้รื่องที่จะสานสัมพันธ์ไมตรีระหว่างสองรัฐบาลอย่างเจียบเจียน โดยใช้เครื่องมือทางการเมืองรูปแบบต่างๆ ในการแลกเปลี่ยน เผยแพร่ และโฆษณาชวนเชื่ออุดมการณ์ฟาสซิสต์ในประเทศไทย และแน่นอนว่าสื่อสิ่งพิมพ์ย่อมเป็นหนึ่งในอาวุธทางวัฒนธรรมอันทรงอำนาจภาพที่ฝ่ายอิตาลีเลือกใช้ประโยชน์ในการนี้

ภาพที่ 5 และ 6 จดหมายจากประธานคณะกรรมการด้านการเผยแพร่สิ่งพิมพ์อิตาลีตอบกลับคณะกรรมการด้านการเผยแพร่สื่อโฆษณาชวนเชื่อ เมื่อวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2484 (Archivio Centrale dello Stato, Roma)

4.2 กระแสตอบรับอุดมการณ์ฟาสซิสต์อิตาลีของฝ่ายไทยในรูปของสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือ

หลังจากที่รัฐบาลมูสโสลินีพยายามสร้างความเชื่อมั่นและประกาศศักดาความยิ่งใหญ่ของระบอบฟาสซิสต์อิตาลีให้ขจรขยายมาสู่ประเทศไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง จะพบว่ารัฐบาลที่มาจากคณะราษฎร ไม่ว่าจะเป็นสมัณายกรัฐมนตรีพระยาพหลพลพยุหเสนา หรือจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต่างได้รับอิทธิพลจากการโฆษณาชวนเชื่อในครั้งนั้นไม่มากนักน้อย แม้ว่ากระบวนการที่เกิดขึ้นในประเทศไทยจะดูไม่เอิกเกริกนักก็ตาม แต่นักคิดนักเขียน และนักชาตินิยมคนสำคัญที่มีสายสัมพันธ์ใกล้ชิดกับรัฐบาลไทยในสมัยนั้น ต่างร่วมขานรับอุดมการณ์ฟาสซิสต์ด้วยการนำเสนอผลงานสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทต่างๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความนิยมในตัวตนของเบนิโต มูสโสลินี และลัทธิฟาสซิสต์กันอย่างเปิดเผย

นอกจากหลวงวิจิตรวาทการ ผู้ซึ่งเป็นแกนนำในการผลิตผลงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับความยิ่งใหญ่ของมูสโสลินี ระบอบฟาสซิสต์อิตาลี ตลอดจนแนวคิดชาตินิยมและรัฐนิยมดังที่ปรากฏในหนังสือ “ประวัติศาสตร์สากล” “มหาบุรุษ” “คณะการเมือง” “กุศโลบายสร้างควมยิ่งใหญ่” และ “มูสโสลินี” แล้ว (พิมาน แจ่มจรัส, 2544, น. 111-139) ผู้วิจัยยังพบเอกสารจดหมายสองฉบับ โดยฉบับแรกเป็นจดหมายที่นายถือเฟรโด โบโว อุปทูตในสมัยของอัครราชทูตอิตาลีผู้มีอำนาจเต็มประจำเมืองสยาม เคนต์ วิตตอรีโอ เนกรี ส่งไปถึงกระทรวงการพิมพ์และการโฆษณาชวนเชื่อ ที่ต่อมากลายเป็นกระทรวงวัฒนธรรมประชานิยม พร้อมส่งถึงกระทรวงการต่างประเทศด้วย เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2479 มีใจความว่า นายโบโวได้คัดคอลัมน์จากหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษ “สยาม ครอนิคเคิล” ฉบับวันที่ 27 ธันวาคม ส่งไปให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงดังกล่าวข้างต้นได้อ่าน ซึ่งคอลัมน์นี้เขียนถึงบุคลิกภาพทางการเมืองของท่านผู้นำ “อิล ดูเช” (Il Duce) เบนิโต มูสโสลินี อันเป็นผลพวงมาจากการสนทนาครั้งแรก ระหว่างนายโบโว กับพระยาปริชานุสาสน์ ผู้ซึ่งเป็นเจ้าของสำนักพิมพ์ “ไทยพาณิชย์การ” ที่ทรงอิทธิพลช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน ปี พ.ศ. 2475 โดยมีประโยคสำคัญที่กล่าวชมไว้มากมาย เป็นต้นว่า “Mussolini is the most popular figure in Italy's history.” “Adored by People in all walks of life.” และ “Mention of Duce's name arouses Jubilation.” นายโบโวยังแสดงความเห็นไว้ในจดหมายว่า แต่ละประโยคร้อยเรียงกันได้ราวกับเป็นเพลงสรรเสริญคุณงามความดีของท่านผู้นำมูสโสลินี อีกทั้งยังเปรียบว่าเป็นบุคคลสำคัญที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมมากที่สุดในประเทศอิตาลี เช่นเดียวกับจูเลียส ซีซาร์ ในอดีต²⁵ ในบริบทของการโฆษณาชวนเชื่อของสมัณฟาสซิสต์อิตาลี มักนิยมใช้กลยุทธ์การกำเนิดใหม่ของอิตาลี โดยพยายามสร้างวาทกรรม “รื้อฟื้น

²⁵ จดหมายจากอุปทูตถือเฟรโด โบโว ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพิมพ์และการโฆษณาชวนเชื่อ. กรุงเทพฯ. 29 ธันวาคม พ.ศ. 2479 (Archivio Centrale dello Stato, Roma).

ความรุ่งโรจน์ของจักรวรรดิโรมันมาเชิดชูและเทียบเคียงกับความยิ่งใหญ่ของระบอบฟาสซิสต์อิตาลี (La Romanità) เพื่อปลุกความฮึกเหิมในจิตใจของชาวอิตาลีในเวลานั้นให้ศรัทธาและภักดีกับรัฐฟาสซิสต์ นอกจากนี้ หากมองจากฝ่ายไทย จะพบว่าเนื้อความที่ปรากฏในคอลัมน์ของหนังสือพิมพ์สยาม ครอนิคเคิล ยังมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้นไปอีก เพราะเส้นสายทางการเมืองที่แท้จริงของพระยาปรีชาานุศาสน์ เจ้าของคอลัมน์และสำนักพิมพ์นี้ คือ สมาชิกของขบวนการเสรีไทย สายของหลวงประดิษฐมนูธรรม หรือนายปรีดี พนมยงค์ รวมถึงสถานะของหุ่นส่วนคนอื่น ๆ ของสำนักพิมพ์นี้ เช่น หลวงดำรงศิริไตร และโดยเฉพาะหลวงสุขุมน้อยประดิษฐ์ ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ปฏิบัติงานเสรีไทยที่สหรัฐอเมริกาในช่วงปลายสมัยรัฐบาลจอร์จ เอช. ดับเบิลยู. บุช เป็นความย้อนแย้งในตัวตนของพระยาปรีชาานุศาสน์เป็นอย่างยิ่ง

จดหมายฉบับที่สองเป็นจดหมายที่นายคาร์โล อุมิลตา อัครราชทูตอิตาลีผู้มีอำนาจเต็มประจำประเทศไทย ส่งไปถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอิตาลี พร้อมแนบสำเนาถึงกระทรวงวัฒนธรรมประชานิยม เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2481 เพื่อรายงานว่ามี การแปลหนังสือ *“อัตชีวประวัติของข้าพเจ้า”* ของเบนิโต มุสโสลินี จากต้นฉบับภาษาอังกฤษ ซึ่งเขียนโดยนายริชาร์ด วอชเบิร์น ไชลด์ (Richard Washburn Child) เอกอัครราชทูตอเมริกันประจำประเทศอิตาลี²⁶ เป็นภาษาไทยแล้ว โดยฉบับภาษาไทยนั้น มี “นายบุญศลปิณ” แห่งสำนักพิมพ์ “นายศลปิ” ในกรุงเทพฯ เป็นผู้แปล (ตัวเล่มแนบมาในซอง) ในตอนท้ายของจดหมาย อัครราชทูตอุมิลตายังได้แนะนำอีกด้วยว่า ผลงานชิ้นนี้น่าจะได้รับคำขอบคุณจาก “ท่านผู้นำ” ซึ่งอาจส่งผ่านให้ทางสถานอัครราชทูตฯ นี้ก็ย่อมได้²⁷

จากข้อมูลในเอกสารชั้นต้นชุดนี้ จะเห็นได้ว่ารัฐบาลฟาสซิสต์อิตาลีพอใจมากที่รู้ว่าการแปลหนังสืออัตชีวประวัติของเบนิโต มุสโสลินี เป็นภาษาไทยเป็นครั้งแรก เพราะนอกจาก

²⁶ แม้ว่าหนังสือเล่มนี้จะได้อธิบายว่าเป็นอัตชีวประวัติของมุสโสลินี ที่บอกเล่าถึงครอบครัวของเขา การรบในสงคราม ชีวิตที่ผกผัน และการก่อตั้งลัทธิฟาสซิสต์ แต่ในความเป็นจริงแล้ว มุสโสลินีไม่ได้เป็นผู้เขียนประวัติของตัวเอง ทว่ากลับเป็นนายริชาร์ด วอชเบิร์น ไชลด์ (Richard Washburn Child) และนายลุยจิ บาร์ซินี จูเนียร์ (Luigi Barzini, Jr.) ซึ่งทำหน้าที่เขียนเรื่องราวชีวิตของมุสโสลินีแทนเจ้าตัว หรือที่เรียกว่า “นักเขียนผี” (Ghost Writer) (Mussolini, 1928, p. xi) เพราะนายไชลด์มีความสนิทสนมกับมุสโสลินีเป็นการส่วนตัวมานาน และเป็นผู้ที่นิยมระบอบฟาสซิสต์ตั้งแต่เริ่มดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตอเมริกันในประเทศอิตาลี อีกทั้งยังเป็นคนที่สนับสนุนมุสโสลินีในปฏิบัติการ “ย้ายเท้าเข้ายึดกรุงโรม” (La Marcia su Roma) ในช่วงปลายเดือนตุลาคมของปี พ.ศ. 2465 ด้วย ดังนั้น จึงไม่น่าประหลาดใจที่เขาจะสามารถเขียนหนังสืออัตชีวประวัติให้แก่เพื่อนสนิทได้เป็นอย่างดี. Retrieved July 26, 2020, from <https://news.google.com/newspapers?id=ozVPAAAAIBAJ&sjid=RyEEAAAIBAJ&pg=5945,4192018&dq=richard+washburn+child&hl=en>.

²⁷ จดหมายจากอัครราชทูตคาร์โล อุมิลตา ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ. กรุงเทพฯ. 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2481 (Archivio Centrale dello Stato, Roma).

จะแสดงให้เห็นถึงความสนใจของนักเขียนชาวไทยที่มีต่อตัวตนของมุสโสลินี และระบอบฟาสซิสต์ อิตาลี หนังสือแปลฉบับภาษาไทยนี้ ยังทำให้ผู้อ่านชาวไทยสามารถเข้าถึงเนื้อหาได้ง่ายขึ้น และไม่จำกัดกลุ่มผู้อ่านอยู่แต่เฉพาะชนชั้นนำของไทยที่รู้ภาษาอังกฤษเท่านั้น ซึ่งนั่นหมายความว่าอุดมการณ์ฟาสซิสต์จะแผ่ขยายออกไปในประเทศไทยอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้นด้วย

ผู้แปลหนังสือ “อัตชีวประวัติของข้าพเจ้า” ของเบนิโต มุสโสลินี เป็นภาษาไทย คือ “นายบุรณศิริปิ่น” หรือ ป่วน บุรณศิริปิ่น มีชื่อจริงว่า นายปรกรณ์ บุรณปรกรณ์ ซึ่งเป็นนักเขียนคนสำคัญแห่งยุคทศวรรษ 2470 ถึง 2480 และเป็นเจ้าของโรงพิมพ์ไทยศิลป์ กับร้านหนังสือ “สำนักงานนายศิลป์” ที่ตั้งอยู่บนถนนตีทองใกล้สี่แยกเฉลิมกรุง ในแห่งหนึ่งหนังสือแปลของนายป่วน บุรณศิริปิ่น จะเป็นผลงานที่สร้างขึ้นเพื่อตอบรับกระแสความนิยมอุดมการณ์ฟาสซิสต์ อิตาลีของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในเวลานั้นอย่างไม่มีข้อสงสัย แต่ในอีกแห่งหนึ่ง เมื่อผู้วิจัยพิจารณาหนังสือแปลเล่มนี้ร่วมกับประวัติศาสตร์วรรณกรรมไทย ชีวิตส่วนตัว และผลงานของนายป่วน บุรณศิริปิ่น กลับพบว่าแนวคิดทางการเมืองของเขามีแนวโน้มมุ่งไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย หรืออาจถึงขั้นขยับไปทางสังคมนิยมเสียมากกว่า สังเกตได้จากข้อมูลการจำหน่ายหนังสือนำเข้าจากต่างประเทศจำนวนมากในร้านหนังสือของเขา ที่รัฐมองว่าเสี่ยงเข้าข่าย “หนังสือต้องห้าม” เพราะเป็นผลงานของพวกนักคิด นักเขียนฝ่ายซ้าย ทั้งจีนและโซเวียต (อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ, 2561) นอกจากนี้ ผลงานเรื่องสั้นที่นายป่วนเขียน ก็มีลักษณะสะท้อนเรื่องราวชีวิตของชนชั้นกลาง และความคิดที่มุ่งส่งเสริมเสรีภาพและความเสมอภาคในชีวิตมนุษย์เป็นสำคัญ เช่น เรื่อง “ชีวิตจากมุมมืด” “ดาวเงิน” เป็นต้น ด้วยเนื้อหาของผลงานส่วนใหญ่เป็นไปในแนวนี้ นายป่วน บุรณศิริปิ่น จึงได้รับการจัดให้อยู่ในกลุ่มนักประพันธ์ยุคเริ่มประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม ข้อมูลแวดล้อมเหล่านี้นำไปสู่ภาพลักษณ์ย้อนแย้งในตัวตนของเขา และทำให้ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า แท้จริงแล้ว นายป่วนกำหนดบทบาทตัวเองให้ยังคงเป็น “นักเขียนหัวก้าวหน้า” ที่เพียรหาประชาธิปไตย ในทิศทางเดียวกันกับจุดเริ่มต้นของคณะราษฎร หรือกลายเป็นผู้สนับสนุนอุดมการณ์ของนายกรัฐมนตรีนายจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็น “ผู้นำเผด็จการในครานักประชาธิปไตย” หรือสุดท้ายนายป่วนอาจเป็นเพียงนักเขียน - นักแปล ที่ต้องการผลิตผลงานเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ ให้กับสังคมไทยในเวลานั้นผ่านการแปลหนังสือต่างประเทศกันแน่

ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตาม สำหรับฝ่ายรัฐบาลของมุสโสลินีแล้ว การที่นักคิด นักเขียนหรือสื่อมวลชนชาวไทยได้สร้างสรรค์ผลงานสิ่งพิมพ์ประเภทต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะสนับสนุนกิจการของฟาสซิสต์อิตาลีออกมาในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองนั้น ถือเป็นเรื่องน่าพอใจทั้งสิ้น เพราะอย่างน้อยก็เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงกระแสตอบรับอุดมการณ์ทางการเมืองของพันธมิตรนอกราชอาณาจักรอิตาลีได้อย่างชัดเจน

5. สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาหลักฐานและข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ผ่านเอกสารปฐมภูมิของฝ่ายอิตาลี ผู้วิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ทางการทูตและการเมืองของประเทศอิตาลีกับประเทศไทย ยังคงดำเนินไปอย่างราบรื่นและแน่นแฟ้นในช่วงก่อนและระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง แต่ทว่าดูเหมือนรัฐบาลไทยสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เลือกที่จะสื่อสารและประสานงานกับรัฐบาลเผด็จการฟาสซิสต์ของเบนิโต มุสโสลินี ในด้านต่าง ๆ อย่างเจียบเจิบ แทนการประกาศให้สาธารณชนคนไทยได้รับรู้ถึงสัมพันธภาพอันแนบแน่นนี้ อาจเพราะเกรงจะเสียภาพลักษณ์ของรัฐบาลประชาธิปไตยที่มาจากคณะราษฎรก็เป็นได้ การดำเนินนโยบายในทิศทางดังกล่าว จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ไม่มีเอกสารจดหมายเหตุที่เกี่ยวข้องกับการติดต่อระหว่างสองรัฐบาลปรากฏในประเทศไทย อีกทั้งยังส่งผลให้ประวัติศาสตร์นิพนธ์การเมืองไทยสมัยใหม่ส่วนใหญ่ไม่สามารถอ้างได้ว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้รับอิทธิพลฟาสซิสต์มาจากอิตาลีโดยตรง และมักนำเสนอในแง่ของแนวคิดเผด็จการชาตินิยมที่รับมาจากฝ่ายญี่ปุ่นเป็นหลัก²⁸ อย่างไรก็ตาม นับเป็นความโชคดีที่ผู้วิจัยค้นพบ และสามารถเข้าถึงเนื้อหาภาษาอิตาลีของเอกสารปฐมภูมิจากแหล่งข้อมูลในประเทศอิตาลี ซึ่งกลายเป็นจิ๊กซอว์ชิ้นสำคัญที่ช่วยเติมเต็ม “ช่องว่าง” ในประวัติศาสตร์ของสองประเทศ และสร้างความเข้าใจให้แก่คนรุ่นหลังได้เป็นอย่างดี

เนื้อหาในจดหมายโต้ตอบทางการทูตระหว่างสถานอัครราชทูตอิตาลีประจำประเทศไทย กับกระทรวงและหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐในประเทศอิตาลี สะท้อนให้เห็นถึงความสนใจของรัฐบาลฟาสซิสต์ที่มีต่อประเทศไทย และศักยภาพของโฆษณาชวนเชื่อประเภทสื่อสิ่งพิมพ์ที่เป็นหนึ่งในกระบอกเสียงของมุสโสลินี ในการแผ่ขยายความยิ่งใหญ่และโน้มน้าวใจพันธมิตรนอกราชอาณาจักรอิตาลี ให้เกิดความรู้สึกชื่นชม เชื่อมั่น และศรัทธาต่อแนวคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองแบบฟาสซิสต์ ผู้วิจัยเชื่อว่าหนังสือเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐบาลฟาสซิสต์ที่ส่งเข้ามาในประเทศไทย มีส่วนจุดประกายความคิดให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม นำไปเป็นต้นเค้าในการจัดทำหลายโครงการตามแผนการสร้างชาติ ดังที่ได้อธิบายไว้ในบทความวิจัยนี้ ไม่เพียงเท่านั้น นักเขียน นักคิด และปัญญาชนของไทย ซึ่งนิยมในลัทธิฟาสซิสต์ และตัวตนของบุรุษเหล็กผู้มีเจตจำนงแรงกล้าในการสร้างรัฐที่เข้มแข็งอย่างมุสโสลินี ได้ถ่ายทอดความชื่นชมเป็นตัวอักษรลงในผลงานวรรณกรรมของพวกเขาในทศวรรษแห่งการเลือกขวักทางการเมือง

²⁸ บทความวิจัยของเออีจิ มูราชิม่า และณัฐพล ใจจริง นำเสนอประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลญี่ปุ่นและไทย ตลอดจนแผนสร้างชาติไทยตามรอยญี่ปุ่นของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดูเพิ่มใน ณัฐพล ใจจริง. (2563). *ตามรอยอาทิตยอุทัย: แผนสร้างชาติไทย สมัยคณะราษฎร*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, น. 72-193.

เอกสารอ้างอิง/References

- ชาติรี ประกิตนันทการ. (2550). การเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรมสยาม สมัยไทยประยุกต์ ชาตินิยม (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- ชาติรี ประกิตนันทการ. (2552). ศิลปะสถาปัตยกรรมคณะราษฎร: สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- ณัฐพล ใจจริง. (2563). ตามรอยอาทิตย์อุทัย: แผนสร้างชาติไทย สมัยคณะราษฎร. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ดำริห์ ปัทมะศิริ. (2491). บันทึกความจำและกรณีสวรรคต. กรุงเทพฯ: สุริยรัตน์.
- ประอรรัตน์ บุรณมาตร. (2528). หลวงวิจิตรวาทการกับบทละครประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์. (2542). เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ. เชียงใหม่: ตรัสวิน.
- พรเลิศ พันธุ์วัฒนา. (2521). โครงการย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯไปเพชรบูรณ์ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- พิมาน แจ่มจรัส. (2544). ชีวิต มั่นสมอง และการต่อสู้ของพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- ไมเคิล ไรท. (2535). “อนุสาวรีย์ ประชาธิปไตย อนุสาวรีย์โกหก ที่ถูกตัดแปลงให้พูดความจริง”. ศิลปวัฒนธรรม, 14(2), 178-181.
- ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดสมุทรปราการ. (2547). สมุทรปราการเมืองแห่งการเรียนรู้. กรุงเทพฯ: วิทย์บรรณ.
- ส.สีมา. (2553). สถาปัตย์ อาร์ต เดกอ (ที่ลพบุรี) กับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม. ศิลปวัฒนธรรม, 41(7). สืบค้นเมื่อ 22 กรกฎาคม 2563, จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_50109.
- สภาผู้แทนราษฎร. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 4/ 2487, สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 20 กรกฎาคม, 2487.
- สวัสดิ์ จงกล. (2553). วังวินด์เซอร์. กรุงเทพฯ: หอประวัติศาสตร์และโบราณคดีมหาวิทยาลัย. สืบค้นเมื่อ 1 กรกฎาคม 2563, จาก <http://www.memohall.chula.ac.th/article/วังวินด์เซอร์>.
- สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ. (2551). สายธารประวัติศาสตร์ประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: พี.เพรส.

- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. หนังสือที่ 24/156 ของกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่อง รัฐนิยม ฉบับที่ 11 ว่าด้วยกิจวัตรประจำวันของคนไทย, 8 กันยายน พ.ศ. 2484.
- หนึ่งฤดี โลหผล. (2553). *ภราตามหามิตร ไทย-อิตาลี: 140 ปี ความสัมพันธ์ไทย-อิตาลี (Buon Fratello e Amico. Thailandia-Italia: 140 Anni di Relazioni Italo-Thailandesi)*. กรุงเทพฯ: สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงโรม.
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. หนังสือพิมพ์ศรีกรุง. 10 กุมภาพันธ์ 2478.
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. *Bangkok Times*. 3 ตุลาคม พ.ศ. 2478.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2540). *ปรัชญา อันเดียร่วมสมัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อติภพ ภัทรเดชไพศาล. (2556). *เสียงเพลง วัฒนธรรม อำนาจ* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: งานดี.
- อนันต์ธนา อังกิ้นนทน์, และเกื้อกูล คุปรัตน์. (2530). *สื่อสารมวลชนและประชาสัมพันธ์เพื่อการศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์.
- อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ. (2561). เรื่อง (ที่คนอาจไม่ค่อยจะรู้) เกี่ยวกับเสนีย์ เสาวพงศ์ ในวาระครบรอบ 100 ปีชาตกาล. *มติชนสุดสัปดาห์*. ฉบับวันที่ 17-23 สิงหาคม 2561. สืบค้นเมื่อ 29 กรกฎาคม 2563, จาก https://www.matichonweekly.com/literature-book/article_128350.
- Baravelli, G. C. (1937). *Land reclamation scheme in Italy*. Firenze: Vallecchi Editore.
- Collotti, E. (1982). *Nazismo e Società tedesca (1933-1945)*. Torino: Loeschen.
- De Grazia, V. (1981). *The Culture of Consent: Mass Organizations of Leisure in Fascist Italy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ferretti, V. (1986). *Politica e cultura: origini e attività dell'IsMEO durante il regime fascista. Storia Contemporanea*, 17, 779-819.
- Garzarelli, B. (2002). "Fascismo e propaganda all'estero: Le origini della Direzione generale per la propaganda (1933-1934)". *Studi Storici*, 43(2), 477-520.
- Hell, S. M. (2007). *Siam and the League of Nations: Modernization, Sovereignty and Multilateral Diplomacy 1920-1940*, Proefschrift ter verkrijging van de graad van Doctor aan de Universiteit Leiden, Leiden.
- Istituto poligrafico e zecca dello Stato. (1995). *Fascismo e Società*. Roma: Editalia.
- Legge Mussolini del 1928 n. 3134 sulla bonifica integrale. Retrieved July 1, 2020, from http://it.wikipedia.org/wiki/Bonifica_agraria.

- Lyttelton, A. (1973). *The Seizure of Power: Fascism in Italy 1919-1929*. New York: Charles's Scribner's Sons.
- Major, J. R. (1844). *A Guide to the Reading of the Greek Tragedians: Being a Series of Articles on the Greek Drama, Greek Metres, and Canons of Criticism*. London: A. Spottiswoode.
- Ministero della Cultura Popolare. (1938-1943). *Propaganda. Busta 197. Fasc. «Siam»*. Roma: Archivio Centrale dello Stato.
- Opera Nazionale Dopolavoro. (1937). *The Opera nazionale dopolavoro: (National leisure hours institution in Italy)*. Roma: Novissima.
- Reynolds, E. B. (2004). "Phibun Songkhram and Thai Nationalism in the Fascist Era". *European Journal of East Asian Studies*, 3(1), 99-134.
- Santoro, S. (2005). *L'Italia e l'Europa orientale: diplomazia culturale e propaganda 1918-1943*. Milano: FrancoAngeli.
- Tachart, P. (2015). *Il Cinema di propaganda italiano e thailandese dal 1934 al 1943*. (Tesi di Dottorato di Ricerca in Italianistica). Università degli Studi di Roma "Tor Vergata", Roma.
- United Press. January 30, 1935. Retrieved July 26, 2020, from <https://news.google.com/newspapers?id=ozVPAAAAIBAJ&sjid=RyEEAAAAIBAJ&pg=5945,4192018&dq=richard+washburn+child&hl=en>.
- Zizzo, R. (2002). *Mussolini Duce si diventa*. Santarcangelo di Rimini: Rusconi Libri.